

Przestępstwo kanoniczne naruszenia przepisów Kościoła w Polsce o ochronie danych osobowych. Komentarz do art. 42 ust. 2–4 dekretu KEP z 13 marca 2018 roku

I. Uwagi ogólne

I.1. Geneza nowego przestępstwa kanonicznego w Kościele w Polsce

Nowa regulacja ochrony danych osobowych wiernych w Kościele w Polsce, stanowiąca przestępstwo kanoniczne naruszenia tych przepisów, została wprowadzona dekretem ogólnym Konferencji Episkopatu Polski [KEP] z 13 marca 2018 r.¹ Jest jasne, że regulację tę wymusiło rozporządzenie Unii Europejskiej z 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i swobodnym przepływem takich danych (RODO)².

¹ Artykuł uwzględnia stan prawny na dzień 11 marca 2020 roku, kiedy to miała się odbyć – odwołana z powodu epidemii koronowirusa – ogólnopolska konferencja naukowa *Karne i dyscyplinarne aspekty ochrony danych osobowych*.

Zob. Konferencja Episkopatu Polski, Dekret ogólny *Chrześcijaństwo* w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych w Kościele katolickim, 13.03.2018, „Akta Konferencji Episkopatu Polski” 30 (2018), s. 31–45, on-line: https://drive.google.com/file/d/176dApHoU_7osbLY4Q2iUkDgcSm9hohkl/view (26.03.2020) [dalej: dekret KEP].

² Por. Parlament Europejski i Rada (UE), Rozporządzenie 216/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie

Przepis art. 91 ust. 1 RODO pozwala na to, aby Kościół katolicki stosował własne zasady ochrony danych osobowych, istniejące przed wejściem w życie RODO, pod warunkiem jednak dostosowania ich do RODO. To dostosowanie do RODO może być rozumiane szeroko, skoro nie ma przepisu ograniczającego zakres takiego dostosowania³. Zatem konieczność dostosowania regulacji kościelnej do RODO wymusiła także odpowiednie dostosowanie kanonicznych przepisów karnych i innych sankcji, mając na względzie art. 84 RODO. Ten zaś przepis unijny przewiduje inne sankcje za naruszenie przepisów o ochronie danych osobowych, zwłaszcza jeżeli naruszenia te nie podlegają administracyjnym karom pieniężnym. Sankcje te powinny być skuteczne, proporcjonalne i odstrasżające (por. art. 84 ust. 1 RODO). To właśnie dostosowanie się do tej regulacji RODO spowodowało wprowadzenie w Kościele w Polsce nowego przestępstwa kanonicznego z art. 42 ust. 2 dekretu ogólnego KEP.

Przepis art. 42 komentowanego dekretu stanowi⁴:

Art. 42 – Sankcje

1. Kto powoduje szkody materialne lub moralne poprzez nieuprawnione pozyskanie, przechowywanie i wykorzystywanie danych osobowych jest zobowiązany do naprawienia szkody zgodnie z kan. 128 Kodeksu Prawa Kanonicznego oraz kan. 935 Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich.
2. Karze przewidzianej przez kan. 1389 Kodeksu Prawa Kanonicznego oraz kan. 1464 Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich podlega ten, kto naruszając niniejsze przepisy:
 - 1) nadużywa władzy kościelnej lub urzędu;
 - 2) dokona lub zaniecha bezprawnie z powodu zawinionego zaniedbania aktu władzy kościelnej lub aktu urzędowego [,] powodując szkodę dla innej osoby.
3. Karą przewidzianą w kan. 1390 § 2 Kodeksu Prawa Kanonicznego oraz kan. 1452 Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich może zostać ukarany ten, kto nie zachowując niniejszych przepisów [,] narusza czyjeś dobre imię.

swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych), Dz. Urz. L 119 z 4.05.2016 [dalej: RODO].

³ Por. P. Litwiński, P. Barta, *Komentarz do art. 91*, w: P. Litwiński, P. Barta, M. Kawecki, *Rozporządzenie UE w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i swobodnym przepływem takich danych. Komentarz*, red. P. Litwiński, t. 3, Warszawa 2018, s. 886.

⁴ Zachowano oryginalną interpunkcję tekstu, z poprawnym – zdaniem Redakcji – umieszczeniem dodatkowych przecinków w nawiasach kwadratowych.

4. Jeżeli przestępstwo polega na naruszeniu obowiązku służbowego, kara podlega zaostrzeniu i może także polegać na odwołaniu lub na pozbawieniu urzędu zgodnie z kan. 193 § 1 i 3; 196 § 1; 1336 § 1, n. 2° i 1389 Kodeksu Prawa Kanonicznego oraz kan. 975 § 1 i 2; 978; 1464 Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich.

1.2. Systematyka i dobro prawnie chronione

1.2.1. Systematyka rozdziału VI dekretu KEP

Powyższy przepis jest umieszczony w oddzielnym, przedostatnim rozdziale VI dekretu KEP. Po zagadnieniach materialnoprawnych (rozdziały I, II i III z przepisami ogólnymi, o zasadach przetwarzania danych i o prawach osób, których dane dotyczą) są regulowane kwestie organizacyjne i związane z administratorami, podmiotami przetwarzającymi oraz kościelnym inspektorem ochrony danych (rozdział IV i V). Rozdział VI dekretu KEP – słusznie – pod koniec tego dokumentu, w jednych z ostatnich jego artykułów zajmuje się procedurą administracyjną, która ma chronić prawa wiernych w zakresie danych, oraz kwestiami odpowiedzialności.

Rozdział VI dekretu KEP zawiera dwa artykuły 41 i 42, z tym, że art. 41 stanowi o procedurze odwoławczej. Dlatego rozdział VI dekretu został – niezbyt szczęśliwie – zatytułowany: „Procedura odwoławcza i odpowiedzialność za naruszenie przepisów niniejszego Dekretu ogólnego”. Z punktu widzenia językowego lepiej by było zatytułować ten rozdział: „Środki ochrony prawnej i sankcje”. Takie rozwiązanie należy też postulować *de lege ferenda*.

Można mieć wątpliwości, czy słusznie polski ustawodawca kościelny w jednej jednostce redakcyjnej zawarł dwie, różne przeciw, instytucje prawne – postępowanie odwoławcze i odpowiedzialność prawną. Można tylko się domyślać, że kierował się on tym samym założeniem, które przyświecało ustawodawcy unijnemu. W rozdz. VIII RODO stanowi się przeciw – łącznie – o środkach ochrony prawnej, odpowiedzialności i sankcjach (art. 77–88 RODO).

1.2.2. Systematyka art. 42 dekretu KEP

Tymczasem *Decreto* włoskiej Konferencji Episkopatu⁵ przewiduje oddzielny rozdział IX o naprawieniu szkody i sankcjach. Rozdział ten tworzy jeden artykuł (art. 23), składający się z 4 paragrafów. Ta właśnie regulacja włoska – jak się wydaje – stała się wzorem dla układu ustępów w art. 42 dekretu KEP, który wiernie odtwarza wewnętrzną systematykę włoskiego *Decreto*.

Tak oto przepis ust. 1 art. 42 dekretu KEP stanowi o odpowiedzialności cywilnoprawnej, czyli za wyrządzoną szkodę zgodnie z kan. 128 CIC/83 i kan. 935 CCEO⁶, podobnie jak § 1 art. 23 *Decreto*. Nie jest to jednak przedmiot niniejszych rozważań.

Przepis ust. 2 art. 42 dekretu KEP opisuje czyn zabroniony, odwołując się do kan. 1389 CIC/83 oraz kan. 1464 CCEO. Również § 2 art. 23 włoskiego *Decreto* przywołuje w tym miejscu wspomniane przestępstwa kanoniczne, ale dosłownie cytując kan. 1389 CIC/83 i kan. 1464 CCEO, wprost używając cudzysłowów. O ile zatem włoski ustawodawca kościelny nie przewiduje szczególnego przestępstwa kanonicznego naruszenia przepisów o ochronie danych osobowych, o tyle nie jest to takie jasne w dekrecie KEP. Jest to przedmiotem dalszych rozważań przy okazji opisu czynu zabronionego.

Przepis ust. 3 komentowanego art. 42 dekretu KEP wskazuje na możliwość zbiegu przestępstw w związku z możliwym naruszeniem dobrego imienia (por. kan. 1390 § 2 CIC/83 i kan. 1452 CCEO). Podobną regulację zawiera § 3 art. 23 włoskiego *Decreto*.

W końcu przepis ust. 4 art. 42 dekretu KEP stanowi – na wzór art. 23 § 4 włoskiego *Decreto*, w zasadzie go cytując – o zastrzeniu kary. Polega ono na odwołaniu lub pozbawieniu urzędu kościelnego. Nie jest jednak pewne w polskim dekrecie ogólnym, czy ma ono charakter tylko karny, czy może mieć dyscyplinarny. W dekrecie włoskiej Konferencji Episkopatu kwestia jest jasna. Natomiast w polskim dekrecie ogólnym tej jasności brakuje ze względu na powoływane przepisy, które są nie tylko źródłami kanonicznego prawa karnego, ale również mają charakter

5 Conferenza Episcopale Italiana, Decreto generale „Disposizioni per la tutela del diritto alla buona fama e alla riservatezza”, 21-24.05.2018, <https://www.chiesacattolica.it/wp-content/uploads/sites/31/2018/05/25/decreto-generale-2018.pdf> (25.05.2018) [dalej: *Decreto*].

6 Skróty CIC/83 oraz CCEO oznaczają odpowiednio: *Codex Iuris Canonici*, auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, 25.01.1983, „Acta Apostolicae Sedis” [dalej: AAS] 75 (1983/11), s. III-XXX; 1-317; *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium* auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, 18.10.1990, AAS 82 (1990), s. 1045-1364.

dyscyplinarny. Kwestia ta jest przedmiotem rozważań niżej. Jeżeli przyjąć charakter także dyscyplinarny wspomnianych w komentowanym art. 41 ust. 4 sankcji, to przepis ten będzie regulował również odpowiedzialność dyscyplinarną za naruszenie danych osobowych.

1.2.3. *Dobro prawnie chronione*

Rozważania na temat systematyki tekstu prawnego, zwłaszcza umieszczenia przestępstwa kanonicznego, mają to znaczenie, że wskazują na dobro prawnie chronione. Szczególna regulacja Kościoła w Polsce, ale też we Włoszech i w innych krajach europejskich – za przedmiot ochrony ma dane osobowe, a zwłaszcza godność człowieka, stworzonego „na obraz i podobieństwo” Pana Boga⁷.

Nie można jednak zapominać, że odwołanie do przepisu kan. 1389 CIC/83 wskazuje również na inne dobro prawnie chronione, a mianowicie na prawidłowe wykonywanie władzy i zadań w Kościele⁸. Jak podkreśla się w literaturze przedmiotu na gruncie kan. 1389 CIC/83, chodzi o to, aby ci, którzy reprezentują Kościół, działali legalnie, uczciwie i sprawiedliwie, dając dowód swojej prawości, nienaganności i wierności⁹. Uwaga ta dotyczy również przetwarzania przez nich danych osobowych wiernych, co mają chronić przepisy art. 42 dekretu KEP.

1.3. Zakres obowiązywania

1.3.1. *Zakres terytorialny*

Terytorialny zakres obowiązywania komentowanego dekretu KEP ogranicza się do obszaru, na którym działa Konferencja Episkopatu Polski. Chodzi zatem tylko o przestępstwa kanoniczne związane z przetwarzaniem danych osobowych popełnione na terytorium obejmującym tę konferencję. Dekret bowiem jest partykularną ustawą karną, co szczegółowo uregulowano w kan. 1315–1320 CIC/83 (por. kan. 1405–1406 CCEO).

⁷ Por. dekret KEP, preambuła, akapit „Chrześcijaństwo”.

⁸ Podobnie pod rządą odpowiedniego przepisu CIC/83/17, por. C. Papale, *Brevi considerazioni in ordine ai delitti di cui al can. 1389 §§ 1–2*, „Antonianum” 83 (2008), s. 455, przyp. 17, powołując literaturę przedmiotu, zwłaszcza F. Liuzzi, *Abuso*, w: *Enciclopedia cattolica*, a cura di P. Paschini, vol. 1, Città del Vaticano 1948, kol. 154.

⁹ Por. C. Papale, *Brevi considerazioni...*, dz. cyt., s. 465.

Pojawić się może problem takiego naruszenia przepisów polskiego dekretu ogólnego, które zostało dokonane poza terytorium Konferencji Episkopatu Polski, z wykorzystaniem na przykład połączenia internetowego. Brak jest jednak wyraźnych przepisów w tym zakresie, a sformułowanie art. 1 dekretu KEP, że określa on szczegółowe zasady ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych w Kościele katolickim w Polsce, jest zbyt ogólne, aby jego obowiązywanie rozciągnąć na przestępstwa kanoniczne „transgraniczne”¹⁰. Nie pomaga też w rozwiązaniu problemu kan. 1412 CIC/83 (kan. 1078 CCEO), który stanowi o miejscu „popelnienia” przestępstwa (*patraturum est*; ponadto por. kan. 1362 § 2 CIC/83, kan. 1152 § 3 CCEO), a nie zaistnienia skutku, czyli „dokonania” przestępstwa (*commissum est*; por. kan. 1313 § 1 CIC/83, kan. 1412 § 2 CCEO).

De lege ferenda należy przyjąć rozwiązanie, które umożliwi jak najszersze zastosowanie polskiego dekretu KEP, z ewentualnym rozwiązywaniem konfliktu kompetencyjnego w oparciu o kan. 1415 CIC/83 i kan. 1082 CCEO (zasada wyprzedzenia).

1.3.2. Zakres personalny

Zakres personalny obowiązywania komentowanego dekretu dotyczy wszystkich wiernych, których wiąże na zasadach ogólnych ustawy partykularne (por. kan. 12 § 3 CIC/83; kan. 1491 CCEO). Są to wierni, którzy zamieszkują na stałe lub tymczasowo na terenie podlegającym Konferencji Episkopatu Polski, a jednocześnie aktualnie na tym obszarze przebywają. Nie oznacza to jednak, że wierni, wyjeżdżając za granicę, nie jest już związany przepisami karnymi dekretu, jeżeli mogłoby to spowodować szkodę na terenie Konferencji Episkopatu Polski (por. kan. 13 § 2, n. 1 CIC/83; kan. 1491 § 3, n. 1 CCEO).

Podobnie można ocenić czyn sprawcy, którego nie wiąże dekret KEP (np. wiernego z Niemiec, który przejazdem jest w Polsce). Mogłoby to jednak być dyskusyjne. Czy dekret regulujący ochronę danych osobowych zaradza porządkowi publicznemu lub określa formalności czynności prawnych, jak nakazuje przepis kan. 13 § 2, n. 2 CIC/83 (kan. 1491 § 3, n. 2 CCEO)?

Tych trudności można uniknąć, opuszczając zawężenie związane z zakresem personalnym dekretu KEP, a przechodząc na prawo powszechnie Kościoła. Oznaczałoby

¹⁰ O innym aspekcie tej „transgraniczności” w zakresie danych osobowych wiernych zob. M. Chojara-Sobiecka, K. Karsten, P. Kroczyk, *Transgraniczny przepływ danych osobowych wiernych Kościoła katolickiego z Polski – na przykładzie przypadku*, „Annales Canonici” 15 (2019), s. 35–47.

to konieczność przyjęcia wykładni, że komentowany art. 42 ust. 2 dekretu KEP nie stanowi nowego przestępstwa kanonicznego, lecz jedynie odsyła do już istniejącego przestępstwa z kan. 1389 CIC/83 i kan. 1464 CCEO. Zatem należałoby stosować powszechne, a nie partykularne prawo karne Kościoła. Jednakże takie rozwiązanie – jak to jest wykazane niżej – nie może być przyjęte, gdyż znamiona przestępstwa z art. 42 ust. 2 dekretu KEP różnią się od odpowiednich przestępstw kodeksowych.

De lege ferenda można jednak postulować takie sformułowanie przepisów art. 42 ust. 2–4 dekretu KEP, które w zakresie dyscyplinarnym odnosiłoby się do dekretu KEP, a w sprawach poważniejszych, w zakresie karnym – do odpowiednich, niemodyfikowanych w dekrecie KEP, przestępstw kodeksowych. Można by wtedy mówić o swoistym przepołowionym typie czynu zabronionego¹¹, który z jednej strony jest deliktem dyscyplinarnym na gruncie dekretu KEP, a z drugiej – przestępstwem kanonicznym na gruncie odpowiednich przepisów kodeksów łańciskiego i wschodniego.

1.3.3. Zakres personalny c.d.: „*delictum mixtum*”

Jest oczywiste, że przepisy dekretu KEP stosuje się tylko do wiernych Kościoła katolickiego w Polsce, niezależnie od przynależności do Kościoła *sui iuris* (por. kan. 11 i kan. 1311 CIC/83, kan. 1490 CCEO). Naruszyć dane osobowe wiernych może jednak także osoba, która wiernym nie jest.

Przestępstwo naruszenia danych osobowych wiernych Kościoła w Polsce jest jednak tzw. przestępstwem mieszanym (*delictum mixtum*). Są bowiem takie zakresy normy sankcjonowanej, którymi interesuje się także polskie prawo karne i stąd mogą one być przedmiotem postępowania karnego tak świeckiego, jak i kościelnego (*mixti fori*; por. kan. 1344 n. 2 CIC/83, kan. 1409 § 1 n. 2 CCEO)¹². Gdyby zatem jakiś niekatolik dopuścił się naruszenia przepisów komentowanego dekretu KEP,

¹¹ Bitypem, czyli przepołowionym typem czynu zabronionego jest taki typ czynu zabronionego, który jest podzielony na dwie części, wyznaczając przy pewnym kryterium – rzeczowym lub ocennym – granicę między wykroczeniem a przestępstwem. Przykładowo kradzież do pewnej kwoty ustalonej przez ustawodawcę jest wykroczeniem, a powyżej tejże kwoty – przestępstwem. Por. J. Klimczak, M. Czaplinski, *Efektywność karania za przestępstwa przepołowione na przykładzie kradzieży*, Warszawa 2017, s. 11–12; on-line: https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2018/08/kolor_1ws_Czapli%C5%84ski-M.-Klimczak-J._Efektywno%C5%9B%C4%87-karania-...-na-przyk%C5%82adzie-kradzie%C5%BCy.pdf (16.03.2020).

¹² Pod rządem kan. 2198 CIC/17 zob. G. Michiels, *De delictis et poenis. Commentarius Libri v Codicis Juris Canonici*, vol. 1: *De delictis. Canones 2195–2213*, Parisiis 1961, s. 142–143. Obecnie por. V. De Paolis, *L'applicazione della pena*, w: V. De Paolis, D. Cito, *Le sanzioni nella Chiesa. Commento*

to nie popełnia on – oczywiście – przestępstwa kanonicznego. Natomiast jeżeli jego czyn wyczerpuje znamiona przestępstwa według prawa polskiego, to z pewnością może on być pociągnięty do odpowiedzialności karnej według polskiej ustawy jako obywatel. Należy wówczas zawiadomić o tym odpowiednie organa ścigania (por. art. 29 dekretu KEP). Zresztą uwaga ta dotyczy jakiegokolwiek naruszenia danych osobowych wiernych, zwłaszcza jeśli nie będzie można wyrównać naruszonej sprawiedliwości na podstawie komentowanego dekretu KEP, na przykład wobec wiernych świeckich.

II. Znamiona czynu zabronionego

II.1. Znamię sprawcy

II.1.1. *Przestępstwo indywidualne z art. 42 ust. 2 i odpowiedzialność dyscyplinarna z art. 42 ust. 4*

Przestępstwo kanoniczne z kan. 1389 CIC/83 i kan. 1464 CCEO naruszenia władzy kościelnej czy urzędu kościelnego lub ich zaniedbania jest przestępstwem indywidualnym. Oznacza to, że mogą je popełnić tylko ci sprawcy, którzy sprawują władzę w Kościele lub piastują urząd kościelny. Nie jest to natomiast tzw. przestępstwo powszechne, które mógłby popełnić każdy wierny. Doktryna kanoniczna jest zgodna w komentarzach do kan. 1389 CIC/83 co do znamienia sprawcy tego przestępstwa¹³. Odmiana bowiem tego przestępstwa nadużycia zakłada posiadanie władzy lub piastowanie urzędu kościelnego, w przeciwieństwie do ich uzurpowania, o którym mowa w kan. 1381 CIC/83¹⁴.

Jasne jest, że we włoskim *Decreto*, który cytuje kan. 1389 CIC/83 i kan. 1464 CCEO, w zakresie naruszenia danych osobowych w Kościele we Włoszech również będzie miało miejsce przestępstwo indywidualne, które jest tym samym przestępstwem z kan. 1389 CIC/83 i kan. 1464 CCEO.

al Codice di Diritto Canonico. Libro VI, Città del Vaticano 2001, s. 218; J. Syryjczyk, Sankcje w Kościele: część ogólna. Komentarz, Warszawa 2008, s. 268.

¹³ Por. C. Papale, *Brevi considerazioni...*, dz. cyt., s. 457.

¹⁴ Por. P. D'Avack, *Autorità ecclesiastica*, w: *Enciclopedia del diritto*, vol. 4, ed. F. Calasso, Milano 1959, s. 496, n. 9; F. Lempa, *Przestępne nadużycie władzy kościelnej w prawie powszechnym Kościoła łacińskiego*, Lublin 1991, s. 302; J. Syryjczyk, *Kanoniczne prawo karne: część szczegółowa*, Warszawa 2003, s. 135.

Natomiast przestępstwo naruszenia przepisów Kościoła w Polsce o ochronie danych osobowych, o którym mowa w art. 42 ust. 2 dekretu KEP, może być uznane za powtórzenie przestępstwa z kan. 1389 CIC/83 i kan. 1464 CCEO (na wzór włoski). W takim razie nie będzie żadnych wątpliwości, że chodzi o przestępstwo indywidualne.

Można jednak opowiedzieć się za poglądem, że komentowany art. 42 ust. 2 dekretu KEP nie jest prostym zacytowaniem kan. 1389 CIC/83 i kan. 1464 CCEO, lecz stanowi przestępstwo szczególne naruszenia przepisów KEP o ochronie danych osobowych. Nawet jednak w takim przypadku przestępstwo to będzie miało charakter indywidualny, a nie powszechny. Wyraźnie bowiem polski ustawodawca kościelny stanowi o naruszeniu przepisów dekretu, kiedy nadużywa się władzy lub urzędu kościelnego, a więc przez takiego wiernego, duchownego lub świeckiego, który taką władzą lub urząd piastuje, a ponadto zaniedbuje dokonania czynności w tym zakresie, mając władzę kościelną, czy to zwyczajną czy delegowaną (por. kan. 131 CIC/83, kan. 981 CCEO).

Taką wykładnię przestępstwa indywidualnego potwierdza przepis art. 42 ust. 4 dekretu KEP (i wzorowany art. 23 § 4 włoskiego *Decreto*), który przewiduje „odwołanie”¹⁵ lub pozbawienie urzędu kościelnego w przypadku naruszenia „obowiązku służbowego”¹⁶. Pomijając fatalną technikę legislacyjną tego przepisu¹⁷, wyraźnie on stanowi, że chodzi o przestępstwa indywidualne, gdyż ma miejsce karne pozbawienie urzędu (*privatio* z kan. 196 § 1 i 2 oraz kan. 1336 § 1 n. 2 CIC/83, kan. 978 i kan. 1430 § 1 CCEO).

¹⁵ W polskim języku kanonicznym *amotio* jest przetłumaczone w kodeksie łacińskim nie jako „odwołanie”, lecz „usunięcie” z urzędu kościelnego (por. kan. 192–195 CIC/83). Tymczasem w kodeksie wschodnim polski przekład oddaje *amotio* jako odwołanie (por. kan. 974–977 CIC/83).

¹⁶ Sformułowanie to wzbudza konsternację, gdyż takiego wyrażenia nie zna polski język kanoniczny. Prawdopodobnie chodzi o obowiązek właściwy urzędowi kościelnemu („obligatio singuli officio propria”) z kan. 145 § 2 CIC/83 i kan. 936 § 2 CCEO. Ten sam błąd występuje we włoskim *Decreto*, który stanowi o „un dovere d’ufficio”, które zostało dosłownie przetłumaczone na język polski, z pominięciem faktu, że wyrażenie to jest obce porządkowi kanonicznemu i jest przejęte wprost z systemu prawa świeckiego.

¹⁷ Przepis art. 42 ust. 4 dekretu ogólnego miesza odpowiedzialność dyscyplinarną i karną. Odpowiedzialność dyscyplinarna jest wskazana poprzez odesłanie do kan. 193 § 1 i 3 CIC/83 oraz kan. 975 § 1 i 2 CCEO, natomiast odpowiedzialność karna – do kan. 196 § 1, kan. 1336 § 1 n. 2 i kan. 1389 CIC/83 oraz odpowiednio kan. 978 i kan. 1464 CCEO. Z punktu widzenia systematyki tekstu prawnego lepiej by było oddzielnie uregulować kanoniczną odpowiedzialność dyscyplinarną. Ten sam błąd zawiera art. 23 § 4 włoskiego *Decreto*.

Regulacja kanoniczna budzi poważne wątpliwości, gdy porównać ją z przestępstwami według świeckiego prawa polskiego. Zgodnie bowiem z art. 107 i art. 108 ustawy z dnia 10 maja 2018 r. o ochronie danych osobowych¹⁸ mają one charakter powszechny. Ustawodawca kościelny zatem wyraźnie ograniczył znamię sprawy w komentowanym przestępstwie kanonicznym. Jest to o tyle niezrozumiałe, że przecież nie można wykluczyć sytuacji, że wierny, niepełniący żadnego zadania kościelnego, dopuści się naruszenia danych osobowych w Kościele (np. wykradnie je z księgi ochrzczonych). W takim przypadku zawsze jest możliwe zawiadomienie państwowych organów ścigania o popełnieniu przestępstwa świeckiego, ale nie w porządku kanonicznym.

De lege ferenda należy rozważyć możliwość takiej zmiany art. 42 ust. 2 dekretu, żeby przestępstwo to miało charakter powszechny, dotycząc wszystkich wiernych, niezależnie, czy pełnią oni jakiegokolwiek zadanie kościelne. Byłoby to zgodne z założeniami aksjologicznymi komentowanego dekretu ogólnego oraz z samymi celami RODO, do którego Kościół w Polsce powinien w pełni dostosować swoją regulację.

II.1.2. Przestępstwo powszechne z art. 42 ust. 3 i zbieg przestępstw według kan. 1346 CIC/83

Niezależnie od tego, że przestępstwo z art. 42 ust. 2 dekretu KEP ma charakter indywidualny, każdy wierny, który narusza przepisy tego dekretu, może popełnić inne przestępstwo kanoniczne, mianowicie naruszenia dobrego imienia z kan. 1390 § 2 CIC/83 i kan. 1452 CCEO. To z kolei przestępstwo ma charakter powszechny.

W tym przypadku może mieć miejsce zbieg przestępstw, jeżeli chodzi o wierne go piastującego jakiegokolwiek zadanie kościelne. Popełnić on bowiem może dwa przestępstwa, naruszając przepisy dekretu KEP o ochronie danych osobowych. Pierwsze, „urzędnicze”, polega właśnie na tym przekroczeniu i stanowi przestępstwo z art. 42 ust. 2 tegoż dekretu. Drugie z kolei jest powszechne, gdyż przez naruszenie przepisów komentowanego dekretu ogólnego dochodzi do naruszenia dobrego imienia, co jest przestępstwem z kan. 1390 § 2 CIC/83 i kan. 1452 CCEO.

Kwestie szczegółowe zbiegu przestępstw i w związku z tym wymierzenia kary reguluje kan. 1346 CIC/83 (kan. 1409 § 1 n. 3 CCEO). Szczegółowa jednak analiza tych zagadnień przekracza ramy tego opracowania¹⁹.

¹⁸ T.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1781, <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20180001000/U/D20181000Lj.pdf> (24.01.2020).

¹⁹ Zob. J. Syryjczyk, *Sankcje...*, dz. cyt., s. 273–276.

Wydaje się, że polski ustawodawca kościelny w art. 42 ust. 3 dekretu ogólnego niemal dosłownie zastosował to samo rozwiązanie, które zostało przyjęte w art. 23 § 4 włoskiego *Decreto*.

Można rozważyć, czy tego typu regulacja ma uzasadnienie, skoro wynika ona ze stosowania przepisów części ogólnej kanonicznego prawa karnego, a w szczególności kan. 1346 CIC/83 (kan. 1409 § 1 n. 3 CCEO). Jeżeli ustawodawca kościelny koniecznie chciał podkreślić, że stosowanie przepisu art. 42 ust. 2 dekretu ogólnego nie powoduje zniesienia regulacji chroniącej w inny sposób dobre imię, można było osiągnąć ten sam efekt, wprowadzając w art. 42 ust. 2 klauzulę: „z zachowaniem przepisów...”²⁰.

De lege ferenda należy postulować odpowiednią interwencję ustawodawcy kościelnego w tym zakresie zgodnie z zasadą *lex imperat, non docet*, tym bardziej że do zbiegu może dojść także z innymi przestępstwami, nie tylko tymi, o których mowa w art. 42 ust. 3 dekretu KEP.

II.2. Znamiona przedmiotowe, czyli opis czynu zabronionego w art. 42 ust. 2

II.2.1. „... kto naruszając niniejsze przepisy...” (in princ.)

Czyn zabroniony w komentowanym dekrete ogólnym może być dokonany w dwóch odmianach, wyszczególnionych przez ustawodawcę kościelnego w odpowiednich punktach – nadużycia władzy lub urzędu kościelnego oraz zawinione zaniechania aktu władzy kościelnego lub urzędowego z wyrządzeniem szkody dla innej osoby. To wyodrębnienie w punkty poszczególnych odmian może być niepotrzebne, ale zostało przeprowadzone na wzór dwóch paragrafów w kan. 1389 CIC/83 i kan. 1464 CCEO.

Każda z tych odmian przestępstwa z art. 42 ust. 2 dekretu KEP polega na naruszeniu jego przepisów, jak wyraźnie stanowi ustawodawca kościelny *in principio* tego przepisu. Znamię to zatem ma duże znaczenie, gdyż wskazuje na szczególność tego przestępstwa względem bardziej ogólnego kan. 1389 CIC/83 i kan. 1464 CCEO.

²⁰ Przepis art. 42 ust. 2 dekretu KEP mógłby brzmieć wówczas (zmiany wprowadzone kursywą): „Karze przewidzianej przez kan. 1389 Kodeksu Prawa Kanonicznego oraz kan. 1464 Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich, z zachowaniem kan. 1390 § 2 Kodeksu Prawa Kanonicznego oraz kan. 1452 Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich, podlega ten, kto naruszając niniejsze przepisy...”.

Jeżeli uznać, że omawiane przestępstwo z art. 42 ust. 2 dekretu KEP jest szczególne i odrębne wobec przestępstw opisanych w kan. 1389 CIC/83 oraz kan. 1464 CCEO, to tylko dzięki temu znamieniu.

Znamię naruszenia przepisów o ochronie danych osobowych można opisać na dwa sposoby. Pierwszy sposób polega na szczegółowym wskazaniu zachowań zakazanych, które polegają na naruszeniu tych przepisów. Taką techniką ustawodawczą posłużył się ustawodawca polski pod rządem ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych²¹. Wydaje się jednak, że w taki sam sposób opisał czyny zabronione także w obowiązującej ustawie z dnia 10 maja 2018 r. o ochronie danych osobowych, ograniczając wszakże zakres zachowań spenalizowanych²². Szczegółowe określenie zachowań zakazanych wynika z założeń fundamentalnych, wręcz konstytucyjnych, prawa karnego państw współczesnych, zwłaszcza ustawowej określoności przestępstwa i kary jako zasady gwarancyjnej²³.

Można też wskazać ogólnie przepisy podlegające ochronie, jak to się stało w komentowanym art. 42 ust. 2 dekretu ogólnego KEP. Porządek kanoniczny, w tym kanoniczne prawo karne, nie należy do pozytywnych systemów prawa. Dla zachowania zatem zasady *nullum crimen, nulla poena sine lege poenali praevia* nie jest konieczne dokładne opisanie czynu, chociaż trzeba postępować zgodnie z przepisami ustawy kościelnej, stosowanej ze słuszością (por. kan. 221 § 2 i 3 oraz kan. 1399 CIC/83, kan. 24 § 2 i 3 CCEO)²⁴.

²¹ T.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 922, z 2018 r. poz. 138, 723. Przepisy te zawierały następujące typy czynów zabronionych:

- przetwarzanie danych w zbiorze nielegalne lub przez nieuprawnionego (art. 49),
- udostępnianie zbioru danych nieuprawnionym przez administratora, także nieumyślne (art. 51),
- niezabezpieczenie danych, choćby nieumyślne, przez administratora (art. 52),
- niezgłoszenie zbioru danych do rejestracji (art. 53),
- niedopełnienie obowiązku poinformowania o prawach przez administrującego zbiorem danych (art. 54),

- utrudnianie lub udaremnianie kontroli inspektorowi (art. 54a).

²² T.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1781. Obecnie przewiduje się trzy przestępstwa:

- przetwarzanie danych nielegalne lub przez nieuprawnionego (art. 107),
- utrudnianie lub udaremnianie kontroli (art. 108 ust. 1),
- uniemożliwianie ustalenia podstawy wymiaru administracyjnej kary pieniężnej (art. 108 ust. 2).

²³ Por. art. 41 ust. 1 Konstytucji RP; por. W. Wróbel, A. Zoll, *Polskie prawo karne: część ogólna*, Kraków 2010, s. 44–45, 61.

²⁴ O samej zasadzie w prawie kanonicznym zob. V. De Paolis, *La punizione dei delitti in genere* (*can. 1311-1312*), w: V. De Paolis, D. Cito, *Le sanzioni...*, dz. cyt., s. 99–106.

Znamię „naruszając niniejsze przepisy” jest tzw. znamieniem odsyłającym, odnoszącym się do przepisów dekretu KEP o ochronie danych osobowych dla precyzyjnego oddania zawartości bezprawia²⁵. Bezprawie polega bowiem na naruszeniu normy sankcjonowanej, która chroni dane osobowe wiernych w Kościele. Wydaje się, że skomplikowanie przepisów komentowanego dekretu może wymagać pomocy eksperta z tej dziedziny, żeby ocenić, czy do naruszenia przepisów dekretu doszło²⁶. Nie jest to jednak tzw. znamię ocenne; opisuje ono wystarczająco zachowanie zabronione, mimo że odsyła do szeregu przepisów komentowanego dekretu ogólnego²⁷.

Należy w końcu zauważyć, że zakres przedmiotowy normy sankcjonowanej w dekrecie ogólnym KEP jest szerszy niż w art. 107 i 108 powoływanej już polskiej ustawy z 10 maja 2018 r. W prawie polskim bowiem są opisane trzy czyny, choć w tym miejscu należy ograniczyć się do dwóch:

- przetwarzanie danych nielegalne lub przez nieuprawnionego (art. 107 ust. 1), z typem kwalifikowanym dotyczącym danych wrażliwych (art. 107 ust. 2);
- utrudnianie lub udaremnianie kontroli (art. 108 ust. 1).

Natomiast prawo kanoniczne w Polsce znacznie rozszerza ten katalog czynów penalizowanych na wszystkie naruszenia dekretu KEP, jeśli tylko są one związane z wyczerpaniem znamion jednej z pozostałych odmian tego przestępstwa, o których mowa w pkt. 1 lub 2, o czym niżej.

II.2.2. „... nadużywa władzy kościelnej lub urzędu...” (pkt 1)

II.2.2.1. ZNAMIE CZASOWNIKOWE NADUŻYWANIA

Przestępstwo nadużycia władzy lub urzędu (*abusus, excessus auctoritatis, potestatis vel officii*) oznacza, najogólniej rzecz biorąc, świadome i chciane przekroczenie zakresu i granic ustawowych wykonywania danej władzy lub urzędu kościelnego tak co do istoty, jak i sposobu ich wykonywania²⁸. W każdym razie pojęcie nadużycia władzy lub urzędu nie jest precyzyjne; z jednej strony bowiem chodzi

²⁵ Por. W. Wróbel, A. Zoll, *Polskie prawo karne...*, dz. cyt., s. 181.

²⁶ W każdym razie takiej możliwości nie wyklucza się w doktrynie prawa karnego świeckiego; por. W. Wróbel, A. Zoll, *Polskie prawo karne...*, dz. cyt., s. 181.

²⁷ Por. W. Wróbel, A. Zoll, *Polskie prawo karne...*, dz. cyt., s. 182.

²⁸ Por. P. D'Avack, *Autorità ecclesiastica...*, dz. cyt., s. 496, nr 9. Pozytywnie rzecz ujmując, chodzi o ochronę legalności wykonywania władzy kościelnej; por. F. Lempa, *Przestępne nadużycie władzy...*, dz. cyt., s. 277. Natomiast nielegalność ta ma miejsce, kiedy są naruszone przepisy prawa kanonicznego dotyczące czynności w ramach wykonywania władzy kościelnej czy zadania odnośnie do: 1. celu; 2. kompetencji; 3. trybu i formy; por. F. Lempa, *Przestępne nadużycie władzy...*, dz. cyt., s. 280.

o niegodziwość zachowania, a z drugiej o jego zły cel, niewłaściwy lub przeciwny dobru dusz²⁹.

Przykładem takiego nadużycia władzy może być nakładanie na wiernego obowiązków nieprzewidzianych w dekreście ogólnym KEP w celu realizacji jego praw w związku z ochroną danych osobowych³⁰. Może to być również wykorzystywanie dostępu do danych osobowych wiernych do celów niegodziwych, wręcz świato- wych, np. sprzedawanie ich firmom pogrzebowym czy organizującym uroczystości weselne.

Dlatego wydaje się, że nie popełni przestępstwa z art. 41 ust. 2 pkt 1 dekretu KEP ktoś, kto podając się za upoważnionego przez proboszcza, dane te przetwarza (np. wydaje zaświadczenie o chrzcie św. wiernemu, który o to prosi zgodnie z prawem), chociaż żadnego uprawnienia w tym zakresie nie posiada³¹. Komentowany przepis art. 41 ust. 2 pkt 1 dekretu KEP odnosi się do władzy czy uprawnienia posiadane- go przez sprawcę tego przestępstwa indywidualnego, jak już była o tym mowa³².

²⁹ Por. G. Millot, *La négligence dans l'exercice des charges. Approche en droit canonique pe- nal*, Roma 2014, s. 181–182. Niegodziwość celu jest podkreślana w kanonistyce polskiej; por. F. Lempa, *Przestępne nadużycie władzy...*, dz. cyt., s. 280–285; J. Syryjczyk, *Kanoniczne prawo karne...*, dz. cyt., s. 135. Nie wydaje się, żeby takie podejście było słuszne. Podkreślanie godziwo- ści celu znacznie rozszerza możliwości interpretacyjne, co nie jest pożądane w prawie karnym (por. kan. 18 i kan. 19 CIC/83, kan. 1500 CCEO). Poza tym powoduje, że samo pojęcie staje się zbyt szerokie i niejasne.

³⁰ Na marginesie można zauważyć, że pojęcie nadużycia władzy (*abuso di autorità*) jest też używane w kontekście przestępstw przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu; zob. Francesco PP., *Lettera apostolica in forma di motu proprio Vos estis lux mundi*, 7.05.2019, http://w2.vatican.va/content/francesco/it/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio-20190507_vos-estis-lux-mundi.html (30.09.2019); przekład polski: http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio-20190507_vos-estis-lux-mundi.html (30.09.2019), art. 1 § 1 lit. a pkt i. Właśnie ze względu na nieprecyzyjność pojęcia nadużycia wła- dzy jest ono krytykowane na gruncie tych przepisów karnych; por. D. G. Astigueta, *Lettura di „Vos estis lux mundi”*, „Periodica de re canonica” 108 (2019) nr 4, s. 521–522. W każdym razie może zdarzyć się taki zbieg przestępstw, że proboszcz, mając dostęp do danych osobowych wiernej, wy- korzystuje je dla popełnienia przestępstwa przeciwko VI przykazaniu Dekalogu, w ten sposób nad- używając swojej władzy proboszczowskiej i dokonując także przestępstwa z art. 42 ust. 2 pkt 1 dekretu KEP.

³¹ Wyprzedzając już rozważania odnośnie do przestępstwa zaniedbania z art. 42 ust. 2 pkt 2 de- kretu KEP i kan. 1389 § 2 CIC/83 (kan. 1464 § 2 CCEO), należy zauważyć, że nie popełni też przestęp- stwa proboszcz, który zaniechał wydania takiego upoważnienia osobie podającej się za upoważnioną do przetwarzania danych, a to chociażby ze względu na brak znamienia szkody.

³² Por. wyżej, II.1.1.1.

Sprawca zatem takiego czynu będzie odpowiadał za przestępstwo kanoniczne uzurpacji z kan. 1381 CIC/83³³.

Nadużycie władzy lub urzędu kościelnego może się dokonać poprzez działanie lub zaniechanie sprawy. Wyraźnie o tym stanowi kan. 1389 § 1 CIC/83 oraz kan. 1464 § 1 CCEO (*per actum vel omissionem*). Zaniechanie w dziedzinie ochrony danych osobowych wiernego może polegać na zwykłym niewykonywaniu obowiązków nałożonych dekretem ogólnym KEP na administratorów, a zatem i ich organy, oraz podmioty przetwarzające. Może to być także opóźnienie w wykonywaniu obowiązków związanych z ochroną danych osobowych w Kościele³⁴. W tym zakresie kościelny inspektor ochrony danych (KIOD) może zawiadamiać o podejrzeniu przestępstwa kanonicznego w trybie kan. 1717 CIC/83 (kan. 1468 CCEO) w wyniku przeprowadzonej kontroli (por. art. 38 pkt 2 oraz 5 dekretu KEP³⁵).

II.2.2.2. PRZEDMIOT CZYNNOŚCI WYKONAWCZEJ: WŁADZA KOŚCIELNA LUB URZĄD

Znamię czasownikowe nadużycia odnosi się do władzy (*potestas*) lub do urzędu (*officium*). Znamiona te należy rozumieć zgodnie z przepisami prawa kanonicznego. Władza kościelna jest opisana w kan. 129–144 CIC/83 i kan. 979–995 CCEO. Może chodzić o władzę rządzenia (por. kan. 129 CIC/83, kan. 979 CCEO)³⁶, zwyczajną lub delegowaną (por. kan. 131 § 1 CIC/83, kan. 981 § 1 CCEO), w funkcji ustawodawczej,

33 Por. C. Papale, *Brevi considerazioni...*, dz. cyt., s. 462. Podobnie, choć nie wprost, bo wyraźnie wymagając, by sprawca był legalnym tytulariuszem urzędu kościelnego zob. F. Lempa, *Przestępne nadużycie władzy...*, dz. cyt., s. 302; J. Syryjczyk, *Kanoniczne prawo karne...*, dz. cyt., s. 135.

34 Por. C. Papale, *Brevi considerazioni...*, dz. cyt., s. 463.

35 Można uznać takie zawiadomienie o możliwości popełnienia przestępstwa kanonicznego za „inny środek” z art. 38 pkt 5 dekretu KEP.

36 Kwestia jest sporna w literaturze ze względu na niezbyt udane sformułowanie przepisu, zwłaszcza w prawie łacińskim. Słusznie bowiem wskazuje się, że nadużycie władzy święceń jest penalizowane przestępstwem z kan. 1384 CIC/83 (i – jak się wydaje – kan. 1462 CCEO). W takim razie miałyby zastosowanie klauzula subsydiarności z kan. 1389 § 1 CIC/83 (kan. 1464 § 1 CCEO). W tym miejscu podzielono ten pogląd, który przyjmuje część kanonistyki, zob. A. Calabrese, *Diritto penale canonico*, Città del Vaticano 2006, s. 316; C. Papale, *Brevi considerazioni...*, dz. cyt., s. 461; D. Cito, *Le pene per i singoli delitti* (cann. 1364-1399), w: V. De Paolis, D. Cito, *Le sanzioni...*, dz. cyt., s. 349; G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 184.

Inaczej jednak, *lege non distinguente*, zob. B. F. Pighin, *Diritto penale canonico*, Venezia 2008, s. 439–440; À. Marzoa, *Komentarz do kan. 1389*, w: *Comentario exegético al código de Derecho Canónico*, ed. À. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña, Pamplona 2002, vol. 6/1, s. 562, teza 1a; R. Botta, *La norma penale nel diritto della Chiesa*, Bologna 2001, s. 218; F. Nigro, *Komentarz do kan. 1389*, w: *Commento al Codice di diritto canonico*, a cura di P. V. Pinto, Città del Vaticano 2001, s. 822; F. Lempa, *Przestępne nadużycie władzy...*, dz. cyt., s. 275; J. Syryjczyk, *Kanoniczne prawo karne...*, dz. cyt., s. 136.

wykonawczej i sądowniczej (por. kan. 135 CIC/83, kan. 985 CCEO). Urząd kościelny oznacza każde zadanie ustanowione na stałe dla realizacji celu duchowego (por. kan. 145 § 1 CIC/83, kan. 936 § 1 CCEO).

Należy zauważyć, że w porównaniu z kan. 1389 § 1 CIC/83 i kan. 1464 § 1 CCEO zakres penalizacji czynów w art. 42 ust. 2 pkt 1 dekretu KEP został zawężony do nadużycia władzy lub urzędu. Natomiast przestępstwo z kan. 1389 § 1 CIC/83 i kan. 1464 CCEO dotyczy także zadania (*munus*), pojęcia szerszego niż urząd, skoro nie musi ono być ustanowione na stałe³⁷.

Niewątpliwie znamię władzy kościelnej lub urzędu zostało błędnie sformułowane w komentowanym przepisie art. 42 ust. 2 pkt 1 dekretu KEP³⁸, chociaż błąd ten może nie mieć poważniejszych konsekwencji. Przede wszystkim dlatego, że zakres niespenalizowany w art. 42 ust. 2 pkt 1 dekretu KEP będzie objęty ochroną prawnokarną kan. 1389 § 1 CIC/83 i kan. 1464 § 1 CCEO dzięki tamtejszej klauzurze subsydiarności. Skoro nadużycie zadania kościelnego (na przykład przez wiernego świeckiego upoważnionego do przetwarzania danych w kancelarii parafialnej) lub wiernego, który nadużywa urzędu niebędącego urzędem kościelnym (na przykład moderatora publicznego stowarzyszenia wiernych), nie jest opisane jako przestępstwo w art. 42 ust. 2 pkt 1 dekretu KEP, to przez klauzulę subsydiarności zostanie spenalizowane w kan. 1389 § 1 CIC/83 i kan. 1464 § 1 CCEO. W końcu w pojęciu władzy delegowanej mieści się tak szeroka gama uprawnień, że w zasadzie pokrywa ona zakres zainteresowania ustawodawcy kościelnego penalizowaniem tych czynów.

De lege ferenda, dla większej poprawności, należy postulować taką zmianę brzmienia art. 42 ust. 2 pkt 1 dekretu KEP, która obejmie zakresem także nadużywanie zadania kościelnego.

II.2.2.3. KLAUZULA SUBSYDIARNOŚCI Z KAN. 1389 § 1 CIC/83 I KAN. 1464 § 1 CCEO

W nauce prawa karnego wskazuje się na taką relację przepisów, w której tzw. klauzula subsydiarności w ustawie (ustawowa) lub wywiedziona w doktrynie (milcząca) wskazuje, że jeden z przepisów ma charakter pomocniczy (subsydiarny). Przepis pomocniczy ma zastosowanie tylko wtedy, kiedy się nie stosuje innego przepisu

³⁷ Por. À. Marzoa, *Komentarz do kan. 1389...*, dz. cyt., s. 562, teza 1a.

³⁸ Dla porównania odpowiednie znamiona z kan. 1389 § 1 CIC/83 i kan. 1464 CCEO brzmią: „władzy kościelnej lub zadania” (*ecclesiastica potestate vel munere*), „władzy, urzędu, postęgi lub innego zadania w Kościele” (*potestate, officio, ministerio vel alio munere in Ecclesia*).

(tzw. pierwotnego; *lex primaria derogat legi subsidiariae*)³⁹. Subsydiarność powinna jednak oddawać pełną zawartość bezprawia czynu⁴⁰.

Taką ustawową klauzulę subsydiarności zawiera kan. 1389 § 1 CIC/83, co powoduje, że przestępstwo z art. 42 ust. 2 pkt 1 dekretu KEP – podobnie jak inne tego rodzaju przestępstwa szczególne z kan. 84, kan. 1378 § 1, kan. 1378 § 2 n. 2, kan. 1382, kan. 1383 i kan. 1457 § 1 CIC/83⁴¹ – ma zastosowanie przed przepisami kodeksowymi⁴². Powołany przepis kodeksowy stanowi bowiem wyraźnie: „nisi in eum abusum iam poena sit lege vel praecepto constituta” („chyba że za to nadużycie jest już ustanowiona kara ustawą lub nakazem”). Jeszcze wyraźniej stanowi się tę klauzulę subsydiarności w kodeksie wschodnim w kan. 1464 § 1 CCEO, bo aż dwa razy – tak wobec kary (za przykładem kodeksu łańcińskiego)⁴³, jak i wobec przestępstwa jako takiego⁴⁴.

Innego wyboru dokonał włoski ustawodawca kościelny, odsyłając bezpośrednio do kan. 1389 CIC/83 i kan. 1464 CCEO. Jakkolwiek sama technika legislacyjna dosłownego (w cudzysłowie!) cytowania przepisów kodeksowych, którą przyjął włoski ustawodawca kościelny, budzi poważne wątpliwości, to jednak jest jasne, że tylko te przepisy należy stosować. Klauzula subsydiarności z kan. 1389 CIC/83 i kan. 1464 CCEO wyraźnie o tym przesądza⁴⁵.

Z kolei polski wybór zmiany treści kan. 1389 CIC/83 i kan. 1464 CCEO jest trudniejszy, a przy tym zupełnie niepotrzebny. Czy bowiem straciłby komentowany dekret ogólny KEP na zrozumieniu, jeżeli nie odesłano by do kan. 1389 CIC/83 i kan. 1464 CCEO? Odpowiedź jest negatywna, skoro sama klauzula subsydiarności w kan. 1389 CIC/83 i kan. 1464 CCEO przesądza, że właśnie te przepisy należy stosować jako pomocnicze. Inna rzecz, jeśli ustawodawca nie chce stosowania przepisu ogólnego,

39 Por. K. Buchała, A. Zoll, *Polskie prawo karne*, Warszawa 1995, s. 330–331; W. Wróbel, A. Zoll, *Polskie prawo karne...*, dz. cyt., dz. cyt., s. 295.

40 Por. K. Buchała, A. Zoll, *Polskie prawo karne...*, dz. cyt., s. 331.

41 Tak w literaturze, zob. F. Lempa, *Przestępne nadużycie władzy...*, dz. cyt., s. 333–334.

42 Co do klauzuli subsydiarności w kan. 1389 § 1 CIC/83 zob. C. Papale, *Brevi considerazioni...*, dz. cyt., s. 455, cytujący V. De Paolis, *Abuso di ufficio*, w: *Nuovo dizionario di diritto canonico*, a cura di S. C. Corral, V. De Paolis, G. Ghirlanda, Cinisello Balsamo 1993, s. 2.

43 „...nisi in hunc abusum alia poena est lege vel praecepto statuta” („...chyba że w przypadku tego nadużycia została ustanowiona inna kara ustawą lub nakazem”). W tab. 1 klauzula oznaczona jako (IV).

44 „Qui praeter casus iure iam praevisos, potestate...” („Kto, oprócz przypadków już wcześniej prawem przewidzianych, [nadużył] władzy...”); kursywa – P. S. W tab. 1 klauzula oznaczona jako (I).

45 O tej klauzuli subsydiarności jeszcze pod rządą kan. 2404 CIC/17 zob. C. Papale, *Brevi considerazioni...*, dz. cyt., s. 453–454.

odwołując się właśnie do przepisów szczególnych, uznając w ten sposób, że całe bezprawie czynu wyczerpuje się w regulacji szczególnej.

W literaturze włoskiej podkreśla się, że wskutek klauzuli subsydiarności zbieg przesłanki „nadużycia władzy lub urzędu” z kan. 1389 § 1 CIC/83 oraz tej samej okoliczności zwiększającej winę z kan. 1326 § 1 n. 2 CIC/83 przy popełnieniu innego przestępstwa (na przykład fałszowania dokumentu z kan. 1391 n. 1 CIC/83) powoduje, że nie stosuje się kan. 1389 § 1 CIC/83, lecz przepis opisujący to inne przestępstwo z okolicznością obciążającą⁴⁶. Skoro typ czynu zabronionego opisanego art. 42 ust. 2 dekretu KEP takiej klauzuli subsydiarności nie zawiera, będąc przepisem pierwotnym, to wykładnia ta nie będzie miała zastosowania. Zatem przykładowo, jeżeli proboszcz przetwarza dane osobowe wiernego, fałszując jednocześnie upoważnienie w kancelarii parafialnej, popełnia dwa przestępstwa w zbiegu – fałszowania dokumentu kościelnego z kan. 1391 n. 1 CIC/83 oraz naruszenia przepisów dekretu KEP z komentowanego art. 42 ust. 2 pkt 1. Subsydiarność wszak nie może przeszkadzać w oddaniu całej zawartości bezprawności i antykościelności czynu sprawcy.

II.2.3. „...dokona lub zaniecha bezprawnie z powodu zawinionego zaniedbania aktu władzy kościelnej lub aktu urzędowego, powodując szkodę dla innej osoby” (pkt 2)

II.2.3.1. ZANIEDBANIE I JEGO PRZEDMIOT

„Zawinione zaniedbanie” (*culpabilis negligentia*), o którym mowa w kan. 1389 § 2 CIC/83 i kan. 1464 § 2 CCEO, znalazło swój odpowiednik w przestępstwie przeciwko danym osobowym wiernych z art. 42 ust. 2 pkt 2 dekretu KEP. Teologicznie rzecz ujmując, a ściślej – tomistycznie, dekretowe „zaniedbanie”, czyli kodeksowa *negligentia*, oznacza brak wymaganej zapobiegliwości (*defectum debitae sollicitudinis*⁴⁷), będąc wadą przeciwną cnocie roztropności⁴⁸. Z tak ujętym pojęciem zaniedbania

⁴⁶ Por. C. Papale, *Brevi considerazioni...*, dz. cyt., s. 456–457. Wydaje się, że wynika to z romańskiej koncepcji okoliczności zwiększających winę, a nie karę. O pewnym nieporozumieniu i niezrozumieniu różnic w założeniach systemów prawa karnego (tradycji romańskiej i germańskiej) odnośnie do art. 42 ust. 4 dekretu KEP, zob. niżej, III.2.1.

⁴⁷ *Summa Theologiae* II-II, q. 54, art. 1, cor. Tekst konsultowany za: <http://www.corpusthomisticum.org/>.

⁴⁸ Por. G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 30. Jest to po prostu niedbalstwo, nieroztropność, nieudolność; por. G.-J. Pellegrini, *Jus Ecclesiae poenale*, vol. 1: *De delictis*, Neapoli 1962, s. 86, n. 22, przyp. 21; V. De Paolis, *Il soggetto passivo delle sanzioni penali (cann. 1321–1330)*, w: V. De Paolis, D. Cito, *Le sanzioni...*, dz. cyt., s. 145; A. D’Auria, *L'imputabilità nel diritto penale canonico*, Roma 1997,

łączy się jego strona podmiotowa, czyli zawinienie (*culpa* wyrażona przymiotnikiem *culpabilis*), o czym jest mowa niżej⁴⁹.

Zaniedbanie zatem jest pośrednim naruszeniem ustawy wskutek braku należytej staranności⁵⁰, z czym zrównuje się nieznanomość tejże ustawy⁵¹. Czyn sprawcy może być działaniem lub zaniechaniem, jak wyraźnie stanowią kan. 1389 § 2 CIC/83 i kan. 1464 § 2 CCEO oraz art. 42 ust. 2 pkt 2 dekretu KEP (*actum ponit vel omittit*, „dokona lub zaniecha aktu”)⁵².

Przedmiot tego zaniedbania jest różny według regulacji kodeksowej i regulacji dekretu KEP. Przestępstwo zaniedbania z kan. 1389 § 2 CIC/83 i kan. 1464 § 2 CCEO dotyczy władzy rządzenia i święceń, zresztą szeroko rozumianej, także tej wykonywanej nadzwyczajnie przez wiernych świeckich⁵³, a ponadto w instytucjach życia konsekrowanego na podstawie kan. 129 § 2 i kan. 596 CIC/83⁵⁴. Na szeroki zakres ochrony prawnej wskazuje znamię *munus ecclesiasticum*, czyli jakiegokolwiek zadanie, niekoniecznie związane z urzędem kościelnym, które jest pełnione w Kościele⁵⁵.

s. 97. Jest to także brak profesjonalności i przygotowania, niezdolność czy wprost nieprzestrzeganie prawa; por. I. Latini, *Iuris criminalis philosophici summa lineamenta*, Taurini 1924, s. 78; F. Roberti, *De delictis et poenis*, vol. 1 – pars I, Romae 1930, s. 93, nb. 67; A. Calabrese, *Diritto...*, dz. cyt., s. 44.

⁴⁹ Zob. niżej, II.3.2.

⁵⁰ Por. G. Michiels, *De delictis...*, dz. cyt., s. 115; F. X. Wernz, P. Vidal, *Ius Canonicum ad Codicis normam exactum*, vol. 7: *Ius poenale ecclesiasticum*, Romae 1937, s. 60, nb. 42; V. De Paolis, *Il soggetto passivo delle sanzioni penali (cann. 1321-1330)*, w: V. De Paolis, D. Cito, *Le sanzioni...*, dz. cyt., s. 149; G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 115–116, 118.

⁵¹ Por. F. Roberti, *De delictis...*, dz. cyt., s. 93–94, n. 67; G. Michiels, *De delictis...*, dz. cyt., s. 116, 121–122; F. X. Wernz, P. Vidal, *Ius Canonicum...*, dz. cyt., s. 65, nb. 47; T. García Barberena, *Comentarios al Código de Derecho Canónico*, vol. 4: *Cánones 1999–2414*, Madrid 1964, s. 228, nb. 239; A. D’Auria, *L’imputabilità...*, dz. cyt., 104–110; V. De Paolis, *Il soggetto passivo delle sanzioni penali (cann. 1321-1330)*, w: V. De Paolis, D. Cito, *Le sanzioni...*, dz. cyt., s. 146–147, 150–151; N. Diène, *La dynamique du principe de l’imputabilité dans le droit pénal canonique*, Romae 1996, s. 90; G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 115.

⁵² Por. G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 185. Również podobnie na gruncie czynu *ex culpa* zob. G. Michiels, *De delictis...*, dz. cyt., s. 122; V. De Paolis, *Il soggetto passivo delle sanzioni penali (cann. 1321-1330)*, w: V. De Paolis, D. Cito, *Le sanzioni...*, dz. cyt., s. 150.

⁵³ Por. G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 196–199. Temu służy termin *ministerium* dodany przez ustawodawcę łacińskiego w kan. 1389 § 2 CIC/83, który z przymiotnikiem *ecclesiasticum* (w odróżnieniu do *ministerium sacrum* w kan. 1384 CIC/83) oznacza wszystkie czynności w ramach posługi biskupa, prezbitera i diakona, tak dotyczące sakramentów, jak przepowiadania, a w końcu posługi świeckich z kan. 230 CIC/83; por. tamże, s. 198–199.

⁵⁴ Por. G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 200–202.

⁵⁵ Por. G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 196.

Natomiast art. 42 ust. 2 pkt 2 dekretu KEP ogranicza to zaniedbanie do „aktu władzy kościelnej lub aktu urzędowego”.

Wydaje się, że „akt władzy kościelnej” należy rozumieć jako każdą czynność w ramach władzy rządzenia. „Władza kościelna” bowiem z art. 42 ust. 2 pkt 2 dekretu KEP jest odpowiednikiem pojęcia *potestas ecclesiastica* w kan. 1389 § 1 i 2 oraz – precyzyjniej – w kan. 596 § 2 CIC/83 (*potestas ecclesiastica regiminis*)⁵⁶, a także – jak się wydaje – *potestas in Ecclesia* w kan. 1464 § 1 i 2 CCEO. Tego zaś zdaje się nie dostrzegać polski ustawodawca kościelny. Będzie to zatem zaniedbanie wszystkich takich czynności w ramach sprawowanej władzy rządzenia lub uprawnień w Kościele, które spowodowały naruszenie przepisów dekretu KEP o ochronie danych osobowych wiernych. To zaniedbanie może odnosić się do każdego ordynariusza w rozumieniu kan. 134 § 1 CIC/83, nie wyłączając zakonnego (biskupa diecezjalnego, wikariusza generalnego i biskupiego, wyższego przełożonego zakonnego w kleryckich instytutach na prawie papieskim), a także posiadającego uprawnienia w ramach tej władzy (proboszcza, zakonnego przełożonego lokalnego, z wyjątkiem opata)⁵⁷.

Zaniedbanie to może dotyczyć czynności administracyjnych, takich jak: niewydawanie aktów administracyjnych (dekretów), do których zobowiązuje dekret KEP w ramach uprawnień wiernych, brak odpowiedniego nadzoru nad zgromadzonymi danymi osobowymi, w tym wizytacji kanonicznych, legalności ich przetwarzania, bezpieczeństwa, braku odpowiedniej reakcji na brak tej ochrony itp. Może też ono obejmować czynności w ramach funkcji ustawodawczej, jak choćby brak wydania odpowiednich instrukcji czy innych przepisów (na przykład w instytutach zakonnych). Może to również oznaczać zwyczajne czynności techniczne, jak na przykład zapewnienie odpowiedniego wyposażenia antywłamaniowego archiwum w parafii czy odpowiedniego oprogramowania zabezpieczającego w komputerach kurii diecezjalnej lub zakonnej.

Należy bowiem zgodzić się z doktryną powstałą pod rządami kan. 1389 § 2 CIC/83, że przez czynności (nieumiejętnie oddane w języku polskim wyrażeniem „akty”⁵⁸) władzy kościelnej należy rozumieć przede wszystkim czynności prawne, czy to w ramach funkcji ustawodawczej, czy sądowniczej, czy wykonawczej władzy rządzenia⁵⁹.

⁵⁶ Por. G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 199.

⁵⁷ Dotyczy to odpowiednio hierarchy w prawie wschodnim (por. kan. 984 CCEO) oraz innych przełożonych z uprawnieniami, a nie samą władzą.

⁵⁸ Por. art. 42 ust. 2 pkt 2 dekretu KEP, tłumaczenie KPK.

⁵⁹ Por. G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 186.

Można jednak rozumieć przez te czynności („akty”) także czynności niemające charakteru prawnego. Co prawda, doktryna odwołuje się w tym miejscu do kodeksowego pojęcia „czynności posługi” (*ministerium*), dając przykłady katechizacji, głoszenia homilii i innego rodzaju przepowiadania⁶⁰. Jednakże akty czy czynności władzy kościelnej z art. 42 ust. 2 pkt 2 dekretu KEP mogą być rozumiane – opierając się na wykładni systemowej – nie tylko jako czynności prawne, lecz wszystkie inne czynności, w tym czynności techniczne. Oczywiście, pewna wątpliwość pozostaje, zwłaszcza jeśli się da pierwszeństwo wykładni językowej, która ma znaczenie pierwszorzędne dla prawa karnego (por. kan. 18 CIC/83, kan. 1500 CCEO). W języku polskim bowiem „akt” oznacza czynność urzędową, uroczystą, dokument urzędowy lub prawny.

De lege ferenda zatem, jeżeli komentowany przepis miałby pozostać w dekrecie KEP, wyrażenie „akt” należy zastąpić słowem „czynność”.

O ile można wskazać, co ustawodawca rozumiał przez „zaniedbanie władzy kościelnej”, o tyle trudniej wskazać na desygnaty „zaniedbania aktu urzędowego”, bo pojęcia „aktu urzędowego” brakuje w polskim języku kanonicznym. Można jednak z kontekstu całego dekretu KEP wywieść, że będzie chodziło o zaniedbania wszystkich takich czynności, zwłaszcza wydawania poszczególnych aktów administracyjnych, które mają na celu wykonywanie praw wiernych w zakresie ochrony ich danych osobowych w Kościele.

Z pewnością jednak sformułowanie „akt urzędowy” jest nieszczęśliwe i bardziej potoczne niż prawne. Brak precyzji nie pozwala na jego sensowne stosowanie, zwłaszcza w dziedzinie prawa karnego. Stąd *de lege ferenda* należy albo z tego wyrażenia zrezygnować, albo je poprawić.

Reasumując, przedmiot zaniedbania z pkt. 2 art. 42 ust. 2 dekretu KEP jest tożsamy z przedmiotem nadużycia z pkt. 1 tegoż przepisu; chodzi o władzę kościelną lub urząd. O ile zatem w przepisach kodeksu łacińskiego rozróżnienie przedmiotu miało sens⁶¹, gdyż § 1 kan. 1389 CIC/83 dotyczył jedynie władzy rządzenia, a § 2 rozciągał się ponadto na władzę święceń⁶², o tyle w art. 42 ust. 2 dekretu KEP

60 Por. G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 186–187.

61 Jednak już nie kodeksu wschodniego, który przez wprowadzenie w § 1 kan. 1464 CCEO pojęcia *ministerium in Ecclesia* odnosi się wprost do władzy święceń, z pewnością nie ograniczając się tylko do władzy rządzenia w Kościele. W podobnym sensie o tym terminie *ministerium* zob. G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 199.

62 Tak przynajmniej por. G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 184, 199, który to pogląd podzielono w tym miejscu, choć nie jest on zgodny w doktrynie pod rządem kan. 1389 CIC/83, o czym była mowa już wyżej, II.2.2.2., a zwłaszcza przyp. 36.

to rozróżnienie znikło, podważając zasadność oddzielnej regulacji, przynajmniej w tym zakresie. *De lege ferenda*, jeśli taka regulacja miałaby pozostać w dekrecie KEP, należy rozważyć połączenie nadużycia i zaniedbania władzy kościelnej lub urzędu w jednej jednostce redakcyjnej.

II.2.3.2. ZNAMIE BEZPRAWNOŚCI

Zgodnie z art. 42 ust. 2 pkt. 2 dekretu KEP dokonanie lub zaniechanie aktu władzy kościelnej lub aktu urzędowego ma się odbyć „bezpawnie”, co odpowiada łacińskiemu *illegitime* w kan. 1389 § 2 CIC/83 i kan. 1464 § 2 CCEO. Pod rządem kan. 1389 § 2 CIC/83 doktryna kanonistyczna z faktu, że ustawodawca kościelny użył przysłówka, a nie przymiotnika (podobnie zresztą jak w kan. 128 i kan. 1384 CIC/83) – wywodzi, że sam akt nie musi być bezprawny (przymiotnik), czyli niezgodny z prawem, a i tak może być dokonany bezpawnie (przysłówek)⁶³.

Podzielając pogląd reprezentowany w doktrynie, trzeba zauważyć, że czynność kanonicznoprawna może być bezprawna nie tylko z powodu swojej treści, ale i ze względu na sposób jej dokonania czy okoliczności. Jeżeli zatem czynność kanonicznoprawna nie bierze pod uwagę sprawiedliwości materialnej (*aequitas canonica*), to taka czynność będzie dokonana bezpawnie⁶⁴. Będzie to czynność bezprawna, skoro nie zawiera *essentiale* czynności prawnej w Kościele (por. kan. 124 § 1 CIC/83)⁶⁵. Można zatem wyobrazić sobie takie udostępnienie danych osobowych, które co prawda będzie zgodne z dekretem KEP, a jednak będzie bezprawne, gdyż nie będzie uwzględniało sprawiedliwości i słuszności kanonicznej, a ponadto miłości chrześcijańskiej (*caritas*)⁶⁶.

II.2.3.3. ZNAMIE SKUTKU

Komentowane przepisy kodeksowe i dekretu KEP przewidują wyraźnie znamie skutku, czyli gdy w wyniku zaniedbania – i naruszenia danych osobowych w tym przypadku – dochodzi do „szkody dla innej osoby” (art. 42 ust. 2 pkt 2 dekretu KEP; *cum damno alieno* w kan. 1389 § 2 CIC/83 i kan. 1464 § 2 CCEO). Chodzi

63 Por. G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 187–190, 202.

64 Por. J. Hendriks, *Canone 128: riparazione del danno. Obblighi e responsabilità del Vescovo diocesano*, „Ius Ecclesiae” 15 (2003) nr 2, s. 444; G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 189, 204–207.

65 W ten sposób właśnie D. Cito, „*Le pene per i singoli delitti (cann. 1364–1399)*”, w: V. De Paolis, D. Cito, *Le sanzioni...*, dz. cyt., s. 350; por. B. F. Pighin, *Diritto penale canonico...*, dz. cyt., s. 441.

66 Przykład: udostępniono dane o przestępstwie kanonicznym popełnionym przez eksksjądza, wskutek czego ów eksksjądz popełnia samobójstwo (był słabej psychiki). Zostawił żonę i dwójkę dzieci.

o szkodę konkretną dla danej osoby, a nie o szkodę społeczną, która jest skutkiem każdego przestępstwa, naruszającego przecież porządek wspólnoty kościelnej. Zasadniczo, co prawda, szkoda nie jest konstytutywna dla powstania przestępstwa kanonicznego (z wyjątkiem przestępstwa aborcji z kan. 1398 CIC/83 i kan. 1450 § 2 CCEO), stanowiąc istotę jedynie deliktu cywilnego⁶⁷. W tym jednak przypadku – nie bardzo wiadomo dlaczego – ustawodawca kościelny postanowił inaczej⁶⁸. Komentowane przestępstwo z pkt 2 art. 42 ust. 2 dekretu KEP jest zatem przestępstwem skutkowym (materialnym)⁶⁹, w przeciwieństwie do przestępstwa nadużycia władzy kościelnej lub urzędu z pkt 1 tego przepisu, będącego przestępstwem formalnym⁷⁰.

Chodzi o każdy rodzaj szkody: materialnej, moralnej czy duchowej⁷¹. Szkodę wywołuje każde naruszenie praw wiernych⁷²; w dziedzinie ochrony danych osobowych jest to jeszcze bardziej wyraźne. Szkoda nie musi być poważna, aby doszło do przestępstwa⁷³. Szkoda jednak ma być „dla innej osoby”, co oznacza, że nie można za taką szkodę uznać wywołanego zgorzienia⁷⁴. „Szkoda dla innej osoby” to szkoda wyrządzona każdemu podmiotowi prawa, a zatem osobie fizycznej (przy czym nie muszą to być osoby ochrzczone⁷⁵) lub osobie prawnej⁷⁶. Pod tym względem przepisy karne (kan. 1389 § 2 CIC/83, kan. 1464 § 2 CCEO, art. 42 ust. 2 pkt 2 dekretu KEP) zbliżają się do instytucji cywilnoprawnej odszkodowania, co jest naturalne.

Wprowadzenie znamienia szkody w przestępstwie z art. 42 ust. 2 pkt 2 dekretu KEP wiąże się z poważnymi trudnościami we wskazaniu związku przyczynowo-skutkowego między czynem sprawcy (w tym przypadku zwykle z zaniechania,

67 Por. G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 208, 228, przyp. 295.

68 Przy przestępstwie nieumyślnym, o czym dalej, jakim jest przestępstwo z kan. 1389 § 2 CIC/83 i kan. 1464 § 2 CCEO, wprowadzanie znamienia skutku jest co najmniej dziwne, bo przecież przy zaniechaniu ustawodawca kościelny powinien zareagować prawnokarnie na sam czyn, a nie na jego skutki; por. G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 121, przyp. 159; s. 184, przyp. 125; s. 293.

69 Por. A. Marzoa, *Komentarz do kan. 1389...*, dz. cyt., s. 562, teza 1b; D. Cito, *Le pene per i singoli delitti (cann. 1364-1399)*, w: V. De Paolis, D. Cito, *Le sanzioni...*, dz. cyt., s. 350; K. Syryjczyk, *Kanoniczne prawo karne...*, dz. cyt., s. 137; G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 208.

70 Por. C. Papale, *Brevi considerazioni...*, dz. cyt., s. 462.

71 Por. G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 212–213.

72 Por. G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 212.

73 Por. G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 228.

74 Chyba inaczej G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 210.

75 Por. G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 215.

76 Por. C. Papale, *Brevi considerazioni...*, dz. cyt., s. 467; G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 213–214.

co jest jeszcze trudniejsze) a jego skutkiem (szkodą)⁷⁷. Kanoniczne prawo karne – jak dotąd – nie wypracowało własnej koncepcji przyczynowości. Dlatego w doktrynie pod rządem kan. 1389 § 2 CIC/83 posłużono się koncepcjami ustawodawstw i nauki prawa świeckiego w tym względzie⁷⁸. Podobnie należy postąpić pod rządem komentowanego przepisu art. 42 ust. 2 pkt 2 dekretu KEP.

De lege ferenda należy postulować zrezygnowanie ze znamienia skutku w komentowanych przepisach, w tym zwłaszcza w art. 42 ust. 2 pkt 2 dekretu KEP. Znamię to nie tylko znacznie ogranicza pociągnięcie do odpowiedzialności kanonicznokarnej, ale też jest obce samej konstrukcji przestępstwa, w tym kanonicznego. O ile ma uzasadnienie w strukturze przestępstwa kanonicznego aborcji, o tyle dziwi przy przestępstwie zaniedbania. Jeżeli bowiem sprawca (np. biskup diecezjalny) dokonał poważnego zaniedbania w dziedzinie ochrony danych osobowych, co wywołało duże zgorzienie, ale żadna konkretna osoba nie poniosła szkody, to taki sprawca nie popełnił przestępstwa kanonicznego w rozumieniu art. 42 ust. 2 pkt 2 dekretu KEP, chociaż naruszył przepisy tego dekretu.

II.3. Znamiona podmiotowe, czyli umyślność i nieumyślność

II.3.1. Umyślność nadużycia władzy kościelnej lub urzędu z art. 42 ust. 2 pkt 1

Nadużycie władzy kościelnej lub urzędu – tak pod rządem kan. 1389 § 1 CIC/83 i kan. 1464 § 1 CCEO, jak i w art. 42 ust. 2 pkt 1 dekretu KEP – jest przestępstwem umyślnym. Zgodnie zatem z kan. 1321 § 1 *in fine* i § 2 *pars prima* CIC/83 (por. kan. 1414 § 1 *in princ.* CCEO) popełnia je sprawca, przekraczając ustawę lub nakaz z zamiarem bezpośrednim (*ex dolo, deliberate*). Sprawca więc ma świadomość, że dopuszcza się czynu naruszającego obowiązki urzędu czy władzy kościelnej, którą sprawuje, a zatem działa bezprawnie, a jednak tego chce. Obiektywnie działanie lub zaniechanie sprawcy jest bezprawne, a subiektywnie ma on tego świadomość i tego chce⁷⁹. Zresztą jasne jest w doktrynie kanonicznej, że nadużycie zakłada świadomość i wolę sprawcy, a zatem działanie lub zaniechanie umyślne, czyli

⁷⁷ Por. G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 122–128, 243–245.

⁷⁸ Por. G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 125–128.

⁷⁹ Por. F. Lempa, *Przestępne nadużycie...*, dz. cyt., s. 304–305; C. Papale, *Brevi considerazioni...*, dz. cyt., s. 463.

z zamiarem bezpośrednim (*cum dolo*). Chodzi przecież o rozmyślne wykroczenie poza granice prawa⁸⁰; nadużycie władzy nie jest bowiem tylko bezprawnością⁸¹.

W literaturze kanonistycznej podnosi się, że okoliczność zwiększająca winę, o której mowa w kan. 1326 § 1 n. 2 CIC/83, czyli nadużycie przez sprawcę władzy lub urzędu kościelnego dla popełnienia przestępstwa kanonicznego – nie ma zastosowania przy komentowanym przestępstwie z kan. 1389 § 1 CIC/83 i kan. 1464 § 1 CCEO oraz w art. 42 ust. 2 pkt 1 dekretu KEP. Okoliczność ta bowiem zawiera się już w opisie typu czynu zabronionego, a zatem nie może być jego okolicznością zwiększającą winę⁸². Podobnie należy ocenić godność sprawcy, skoro nadużycie władzy lub urzędu kościelnego ją zakłada⁸³.

Znamię podmiotowe umyślności (*ex dolo*) zdecydowanie odróżnia przestępstwo nadużycia władzy z § 1 kan. 1389 CIC/83 (kan. 1464 CCEO) lub pkt. 1 art. 42 ust. 2 dekretu KEP od przestępstwa zaniedbania z § 2 lub pkt. 2 powołanych przepisów.

II.3.2. „Z powodu zawinionego zaniedbania”, czyli nieumyślność i obiektywizacja odpowiedzialności z art. 42 ust. 2 pkt 2

O ile zatem nadużycie władzy lub urzędu kościelnego z § 1 kan. 1389 CIC/83 (kan. 1464 CCEO) lub pkt. 1 art. 42 ust. 2 dekretu KEP jest przestępstwem umyślnym, popełnianym *ex dolo* (z zamiarem bezpośrednim), o tyle przestępstwo zaniedbania z § 2 lub pkt 2 tychże przepisów jest przestępstwem nieumyślnym, które dokonuje się *ex culpa*.

Podkreśla ten fakt w komentowanym dekrete, zupełnie niepotrzebnie, a nawet wprowadzając pewne zamieszanie terminologiczne, polski ustawodawca lokalny, stanowiąc w art. 42 ust. 2 pkt 2 o „zawinionym zaniedbaniu”. Zaniedbanie jest oddawane w prawie kanonicznym trzema równoznacznymi terminami:

– winy (*culpa, culpabilis* w komentowanych przepisach łacińskich kan. 1389 § 2 CIC/83 i kan. 1464 § 2 CCEO oraz w kan. 1324 § 1 n. 2 CIC/83 i w kan. 1414 § 1 CCEO, „zawinione” w komentowanym przepisie dekretu KEP),

⁸⁰ Por. C. Papale, *Brevi considerazioni...*, dz. cyt., s. 463, 466; G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 183.

⁸¹ Por. C. Papale, *Brevi considerazioni...*, dz. cyt., s. 463.

⁸² Por. A. Borras, *Les sanctions dans l'Église. Commentaire des Canons 1311-1399*, Paris 1990, s. 33; À. Marzoa, *Komentarz do kan. 1389...*, dz. cyt., s. 563, teza 2a; G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 218. Podobnie pod rządem art. 1 § 1 lit. a pkt i motu proprio papieża Franciszka *Vos estis lux mundi* z 7 maja 2019 r. zob. D. G. Astigueta, *Lettura...*, dz. cyt., s. 519-520.

⁸³ Por. G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 218.

- zaniechania należytej staranności (*ommissio debitae diligentiae* w kan. 1321 § 2, *pars secunda* CIC/83 i kan. 1414 § 1 CCEO),
- zaniechania (*neglegentia*)⁸⁴.

Dodany zatem przez ustawodawcę kościelnego, tak powszechnego, jak i lokalnego polskiego, do rzeczownika „zaniechanie” (w tekście łacińskim kan. 1389 § 2 CIC/83 i kan. 1464 § 2 CCEO: *neglegentia*) przymiotnik „zawiniono” (*culpabilis*) – jest zbędny⁸⁵. *De lege ferenda* można z niego zrezygnować w treści art. 42 ust. 2 pkt 2 dekretu KEP, jeżeli ustawodawca zdecydowałby się na zachowanie tej koncepcji regulacji kanonicznokarnej i dyscyplinarnej.

Należy zauważyć, że czynność ma być dokonana „z powodu” zaniechania (*ex neglegentia*). Oznacza to, że działanie lub zaniechanie sprawy nie są istotne dla przyjęcia zaniechania; byłby to bowiem „czyn zaniechania” (*de neglegentia*), a nie „z powodu zaniechania” (*ex neglegentia*)⁸⁶.

Sprawca zatem dokonuje czynu bezprawnego, naruszając przepisy dekretu KEP o ochronie danych osobowych w Kościele w Polsce, przez swoje zaniechanie. Zapomina o swoim obowiązku prawnym z dekretu KEP, chociaż nie powinien był⁸⁷, i dokonuje przez działanie lub zaniechanie dobrowolnie („chcący”) pewnej czynności, która staje się czynem zaniechania. W rezultacie prowadzi to – mimo że sam sprawca tego nie chce – do dokonania czynu bezprawnego („niechcący”)⁸⁸.

Jeżeli natomiast sprawca był świadomy i chciał tego skutku bezprawnego, to czyn nie jest już nieumyślny, lecz umyślny, bo dokonany z zamiarem bezpośrednim (*ex dolo*, a nie *ex culpa*). Przepisy kan. 1389 § 2 CIC/83 i kan. 1464 § 2 CCEO oraz art. 42 ust. 2 pkt 2 dekretu KEP nie będą miały zastosowania⁸⁹. Należałoby przejść na przepisy o nadużyciu władzy lub urzędu jako podstawy odpowiedzialności prawnokarnej (czyli odpowiednio § 1 i pkt 1 wyżej powołanych przepisów).

⁸⁴ Por. G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 115.

⁸⁵ Por. G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 215–216.

⁸⁶ Por. G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 185.

⁸⁷ Możliwość postawienia tego zarzutu sprawcy jest istotna także w kanonicznej koncepcji *culpa*; por. V. De Paolis, *Il soggetto passivo delle sanzioni penali (cann. 1321-1330)*, w: V. De Paolis, D. Cito, *Le sanzioni...*, dz. cyt., s. 146, 151.

⁸⁸ Por. G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 185.

⁸⁹ Por. V. De Paolis w: V. De Paolis, D. Cito, *Le sanzioni...*, dz. cyt., s. 149; G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 186.

W literaturze kanonistycznej podnosi się, że okoliczność zwiększająca winę – polegająca na nadużyciu władzy lub urzędu kościelnego przez sprawcę dla popełnienia przestępstwa kanonicznego, o czym stanowi kan. 1326 § 1 n. 2 CIC/83 – nie ma zastosowania przy komentowanym przestępstwie z kan. 1389 § 2 CIC/83 i kan. 1464 § 2 CCEO oraz w art. 42 ust. 2 pkt 2 dekretu KEP, gdyż przestępstwo zaniedbania jest popełniane *ex culpa*, a nadużycie władzy lub urzędu tylko *ex dolo*⁹⁰. Natomiast może mieć zastosowanie okoliczność statyczna godności sprawcy jako okoliczność zwiększająca jego winę (por. kan. 1326 § 1 n. 2 CIC/83)⁹¹.

W końcu w związku ze znamieniem „zawinienia” zaniedbania należy dokonać jeszcze dwóch uwag. Przede wszystkim porównując przepis art. 42 ust. 2 dekretu KEP z polską ustawą o ochronie danych osobowych, trzeba zauważyć, że przestępstwa w tym zakresie na gruncie prawa polskiego są przestępstwami umyślnymi. Wprowadzenie w prawie kanonicznym w Polsce przestępstwa zaniedbania *ex culpa* oznacza znaczne rozszerzenie karalności czynów przeciwko ochronie danych osobowych wiernych w porównaniu z prawem polskim, nawet jeśli się weźmie pod uwagę dużo szersze rozumienie umyślności w polskim kodeksie karnym⁹². Z drugiej jednak strony ten efekt rozszerzenia karalności jest rozbrajany przez wprowadzenie w omawianym przepisie dekretu KEP znamienia szkody na drugim, znacznie ograniczającym karalność tych czynów.

Kolejna uwaga odnosi się do tego, że przestępstwa *ex culpa*, zwłaszcza zaniedbania, są w niektórych systemach prawa karnego nazywane „przestępstwami obiektywnymi” (*délits objectifs*), odnosząc się do pewnej obiektywizacji winy⁹³. Przestępstwo z kan. 1389 § 2 CIC/83 jest tak wyjątkowe dlatego, że jest to *de lege lata* jedyne przestępstwo nieumyślne w prawie łacińskim Kościoła. Odstąpienie od zasady przestępstw *ex dolo* w prawnocarnej ochronie danych osobowych wiernych jest niewątpliwie taką obiektywizacją odpowiedzialności, która odpowiada duchowi RODO, ale nie jest – z pewnością *de lege lata* – właściwa prawu karnemu Kościoła łacińskiego⁹⁴.

90 Por. G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 218.

91 Por. G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 218–219.

92 Obejmuje ono także zamiar ewentualny, będący w kanonicznym prawie karnym częścią *culpa*, czyli nieumyślności.

93 Tak w prawie kanadyjskim, por. G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 143–144, 148–149, 295.

94 Co do aktualnej łacińskiej regulacji kanonicznokarnej w tym zakresie, pod rządem kan. 1321 § 2 CIC/83, zob. V. De Paolis, *Il soggetto passivo delle sanzioni penali (cann. 1321-1330)*, w: V. De Paolis, D. Cito, *Le sanzioni...*, dz. cyt., s. 151.

II.3.3. „*Graviter imputabilis*” z kan. 1321 § 1 CIC/83 a przestępstwa z art. 42 ust. 2 dekretu KEP

Przestępstwa kanoniczne, także te szczególne dotyczące ochrony danych osobowych wiernych z art. 42 ust. 2 dekretu KEP, mają być *graviter imputabiles* („ciężko poczytalne”, czyli przypisywalne) sprawy. Nie wchodząc w skomplikowane dyskusje w nauce kanonicznego prawa karnego, jakie znaczenie ma to *graviter*, można przyjąć, że ten łaciński przysłówek oznacza z jednej strony przypisywalność sprawy przestępstwa jako grzechu ciężkiego (tzw. znamię teologiczne jako znamię podmiotowe), a z drugiej – antykościelność jego czynu, czyli ciężkość kanoniczną, tj. jego obiektywną szkodliwość dla wspólnoty Kościoła (karygodność)⁹⁵.

To ogólne znamię z kan. 1321 § 1 CIC/83 ciężkiej poczytalności czy – lepiej – przypisywalności czynu sprawcy może mieć znaczenie negatywne. Innymi słowy, *graviter imputabilis* może wskazywać, że mimo popełnienia czynu nie można go uznać za przestępstwo kanoniczne, bo nie jest ono ani grzechem ciężkim, ani też nie jest czynem antykościelnym czy karygodnym.

W pierwszym przypadku *graviter imputabilis* jest równoznaczne z *moraliter imputabilis*, gdzie *graviter* jest tożsame z grzechem ciężkim. Jest to tradycyjne rozumienie tego znamienia z kan. 1321 § 1 CIC/83, oparte na tradycji kanonicznej (por. kan. 6 § 2 CIC/83 w zw. z kan. 2195 § 1 CIC/17). W literaturze podniesiono słusznie pod rządem kan. 1389 § 2 CIC/83, że nie można mówić o popełnieniu przestępstwa kanonicznego w przypadku sprawcy, który dokonuje przekroczenia przepisów tylko kościelnego prawa pozytywnego o niewielkim znaczeniu i bez wkraczania w dziedzinę moralności. Jeżeli w takim razie sprawcy nie można przypisać winy moralnej (grzechu ciężkiego), to z tego względu – wobec braku ogólnego znamienia przestępstwa kanonicznego z kan. 1321 § 1 CIC/83 – nie można sprawcy przypisać przestępstwa⁹⁶.

Nowe kościelne prawo o ochronie danych osobowych wiernych Kościoła w Polsce zawiera takie przepisy, które mają charakter czysto formalny (np. rejestrowanie czynności przetwarzania w art. 21 dekretu KEP). Nie można wykluczyć, że ich naruszenie nie będzie posiadało znamienia grzechu ciężkiego. W takim razie nie dojdzie do popełnienia przestępstwa zaniedbania z art. 42 ust. 2 pkt 2 dekretu KEP, tym

⁹⁵ Co do dyskusji i analizy znamienia grzechu ciężkiego z odesłaniem do literatury zob. P. Skonieczny, *La compartecipazione nel delitto canonico: alla ricerca del concetto teorico*, Romae 2015, s. 216–223.

⁹⁶ Por. A. D'Auria, *L'imputabilità...*, dz. cyt., s. 45; G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 129–130. Na podstawie kan. 1389 § 1 CIC/83 w podobny sposób zob. F. Lempa, *Przestępne nadużycie...*, dz. cyt., s. 305–306.

bardziej że wątpliwe jest wyrządzenie szkody drugiemu takim działaniem sprawcy (zaniechaniem prowadzenia rejestru czynności przetwarzania danych osobowych).

Natomiast brak antykościelności (ciężkości, karygodności kanonicznej) będzie miał miejsce – przykładowo – w takim przypadku, w którym sprawca, zwykle sumienny, uczciwy i roztropny jako proboszcz, okazjonalnie tylko dokona bezprawnego naruszenia przepisów o ochronie danych osobowych w Kościele. Takiego jednorazowego przekroczenia nie można uznać za czyn antykościelny w prawie karnym Kościoła, chociaż w prawie świeckim zapewne już podlegałby on karze. Taki czyn sprawcy bowiem nie ma znamienia antykościelności z kan. 1321 § 1 CIC/83, a mógł mieć miejsce z powodu przepracowania czy przeoczenia⁹⁷.

III. Sankcje kanoniczne

III.1. Kary kanoniczne za przestępstwa naruszenia dekretu KEP i ich zbieg według art. 42 ust. 3

III.1.1. Odesłanie do kar kodeksowych

Za przestępstwa naruszenia przepisów Kościoła w Polsce o ochronie danych osobowych z art. 42 ust. 2 pkt 1 i 2 dekretu KEP grożą kary odpowiednio z kan. 1389 § 1 i 2 CIC/83 oraz kan. 1464 § 1 i 2 CCEO. Niezależnie od pewnych różnic w sformułowaniu sankcji karnej jest to ta sama kara za nadużycie władzy kościelnej i urzędu oraz za zaniechanie – kara sprawiedliwa (*iusta poena*) *ferendae sententiae* w prawie łacińskim lub kara odpowiednia w prawie wschodnim (*congrua poena*).

Jest to zatem kara nieokreślona (*poena indeterminata*), której reżim wymierzania przewiduje w prawie łacińskim kan. 1349 CIC/83, a w prawie wschodnim kan. 1409 § 2 w zw. z kan. 1402 § 2 CCEO. W myśl tych przepisów dyskrecjonalność sędziego kościelnego lub ordynariusza w wymierzaniu tej sprawiedliwej lub odpowiedniej kary podlega ograniczeniom.

W prawie wschodnim te ograniczenia mają charakter bezwzględny i odnoszą się do wyszczególnionych w kan. 1402 § 2 CCEO kar, którymi są: pozbawienie tytułu, insygniów, suspensa ponad jeden rok, zredukowanie do niższego stopnia, depozycja i ekskomunika większa. Pozbawienie urzędu jest jednak możliwe, gdyż wyraźnie

⁹⁷ Por. G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 289.

kan. 1464 § 1 CCEO przy karaniu za nadużycie władzy lub urzędu kościelnego wyłącza zastosowanie kan. 1402 § 2 CCEO.

W prawie łacińskim ograniczenia są stopniowane⁹⁸. Pierwsze ograniczenie oznacza bezwzględny zakaz wymierzania kar wiecznotrwałych (*poenae perpetuae*), czyli zakaz wydalania ze stanu duchownego i pozbawienia karnego urzędu kościelnego. W tym drugim jednak przypadku przepis szczególny, czyli kan. 1389 § 1 CIC/83, stanowi inaczej, pozwalając przy nadużyciu władzy i urzędu kościelnego na pozbawienie urzędu. Drugie ograniczenie polega na względnym zakazie wymierzania kar cięższych (*gravior*), zwłaszcza cenzur: ekskomuniki, interdyktu, suspensy. Trzecie ograniczenie wynika z nakazu przestrzegania postanowień ewentualnej ustawy szczególnej co do wymiaru kary, jak w tym przypadku kan. 1389 § 1 CIC/83 oraz kan. 1464 § 1 CCEO oraz art. 42 ust. 4 dekretu KEP.

Kara z kan. 1389 § 1 i 2 CIC/83 oraz kan. 1464 § 1 i 2 CCEO, do której odwołuje się komentowany przepis art. 42 ust. 2 dekretu KEP, ma charakter obligatoryjny (na co wskazuje *coniunctivus iussivus* w tekście łacińskim: *puniatur*). Trzeba jednak pamiętać, że zgodnie z zasadą łagodności i miłosierdzia chrześcijańskiego⁹⁹ każda kara obligatoryjna, także nieokreślona, na podstawie kan. 1344 CIC/83 i kan. 1409 § 1 CCEO może być w prawie kanonicznym odpowiednio złagodzona poprzez skorzystanie przez wymierzającego tę karę uprawnień do: odłożenia jej wymiaru, odstąpienie od jej wymierzenia, złagodzenia, zastąpienia jej pokutą oraz jej warunkowe zawieszenie.

Kara przewidziana w kan. 1389 § 1 i 2 CIC/83 i stosowana w art. 42 ust. 2 dekretu KEP nie jest zarezerwowana.

III.1.2. Zbieg kar według art. 42 ust. 3

Przepis art. 42 ust. 3 dekretu KEP przewiduje możliwość zastosowania kary wobec sprawcy, który dopuścił się przestępstwa naruszenia czyjegoś dobrego imienia z kan. 1390 § 2 CIC/83 oraz kan. 1452 CCEO. Pomijając fakt, że przepis art. 42 ust. 3 dekretu KEP jest zupełnie zbędny wobec treści kan. 1346 CIC/83 (kan. 1409 § 1 n. 3 CCEO)¹⁰⁰, to przede wszystkim chodzi o możliwość zastosowania zadośćuczynienia (*satisfactio*)

⁹⁸ Por. V. De Paolis, *L'applicazione della pena (cann. 1341-1353)*, w: V. De Paolis, D. Cito, *Le sanzioni...*, dz. cyt., s. 225-227; J. Syryjczyk, *Sankcje...*, dz. cyt., s. 280-282.

⁹⁹ Por. J. Syryjczyk, *Sankcje...*, dz. cyt., s. 81-83, 84, 86, 280.

¹⁰⁰ Por. wyżej, II.1.2.

w prawie łacińskim i wschodnim, chociaż art. 42 ust. 3 dekretu KEP już do kan. 1390 § 3 CIC/83 – błędnie – nie odwołuje. Skoro jednak mowa jest w tym kanonie o oszczercy (*calumniator*) lub oszczerczym doniesieniu (*calumniosa denuntiatio*) i wyraźnie przepis § 3 odnosi się do całego kanonu, w tym do § 2, to należy przyjąć, że zadośćuczynienie może być zastosowane także w przypadku tego przestępstwa, obok sprawiedliwej kary, nie wyłączając cenzury.

Ta sprawiedliwa kara ma jednak w prawie łacińskim charakter fakultatywny (*puniri potest*). Wymierzający tę karę będzie zatem mógł zastosować instytucje z kan. 1343 CIC/83, czyli złagodzić ją lub zamiast niej nałożyć pokutę. Prawo wschodnie nie zna kar fakultatywnych, a kary ekskomuniki mniejszej lub suspensy mają być zastosowane, gdyby sprawca odmówił zadośćuczynienia (por. kan. 1452 CCEO), co należy uznać za rozwiązanie słuszne.

Te kary mogą być w zbiegu z karami przewidzianymi za przestępstwa z ust. 2 art. 42 dekretu KEP. Może bowiem dojść do zbiegu przestępstw kanonicznych przy okazji naruszania przepisów o ochronie danych osobowych w Kościele. Ktoś nadużywa swojej władzy w Kościele, a jednocześnie narusza czyjeś dobre imię. Pełnia tym samym dwa przestępstwa kanoniczne z art. 42 ust. 2 pkt 1 dekretu KEP oraz kan. 1390 § 2 i 3 CIC/83 (kan. 1452 CCEO). W tym wypadku kary się kumulują, zgodnie z kan. 1346 CIC/83 (kan. 1409 § 1 n. 3 CCEO).

III.1.3. Stracona okazja uregulowania kar pieniężnych

W związku z karami za przestępstwa naruszenia przepisów dekretu KEP o ochronie danych osobowych można było zastanowić się nad karą pieniężną, której co prawda nie zna obowiązujący kan. 1336 § 1 CIC/83 ani przepisy CCEO. Jednakże było możliwe wprowadzenie takiej nowej kary w związku z tym, że dekret ogólny jest taką ustawą, a ustanawianie nowych kar ekspiacyjnych w drodze ustawy jest dopuszczalne (por. kan. 1312 § 2 i kan. 1336 § 1 CIC/83, *in princ.*). Co więcej, dekret ogólny wymaga *recognitio* Stolicy Apostolskiej (por. kan. 455 § 2 CIC/83), a ta z pewnością może ustanawiać nowe typy kar ekspiacyjnych, dotąd nieznanych porządkowi kanonicznemu.

Gdyby zatem doszło do ustanowienia kar pieniężnych dla przetwarzających bezprawie dane osobowe, to dzięki takiej reakcji kanonicznokarnej dostosowanie do RODO i charakter odstraszący nowego przestępstwa kanonicznego w Kościele w Polsce byłyby bardziej wyraziste. Taką szansę jednak polski ustawodawca kościelny zaprzepaścił.

De lege lata należy postulować wyraźne uregulowanie kar pieniężnych przy okazji dokonywania zmian w komentowanym dekreście KEP. Byłoby to tym bardziej wskazane, że projekt odnowienia Księgi VI CIC/83 wymienia ten rodzaj kar wśród kar ekspiacyjnych¹⁰¹.

III.2. Zaostrzenie kary z art. 42 ust. 4

III.2.1. Problem istoty instytucji

Przepis art. 42 ust. 4 dekretu KEP przewiduje instytucję „zaostrzenia kary” (wyrażenie: „kara podlega zaostrzeniu”), odwołując się jednocześnie do sankcji dyscyplinarnych.

Wprowadzenie instytucji zaostrzenia kary w art. 42 ust. 4 dekretu KEP jest błędem, gdyż takiej instytucji nie zna powszechne prawo karne kanoniczne. Wydaje się, że jest to nawiązanie do instytucji nadzwyczajnego *obostrzenia* wymiaru kary z polskiego kodeksu karnego. Nadzwyczajne obostrzenie kary w polskim prawie karnym polega na możliwości wyjścia poza granice przewidziane w ustawowym zagrożeniu za dany typ czynu zabronionego przy orzekaniu kary za konkretne przestępstwo¹⁰². Polski kodeks karny przewiduje nadzwyczajne obostrzenie wymiaru kary przykładowo przy recydywie, przestępstwie popełnionym przez tzw. sprawcę zawodowego lub w grupie przestępczej, terroryzmie (por. art. 64 § 1 i 2, art. 65 § 1¹⁰³ kodeksu

¹⁰¹ Zob. Pontificium Consilium de Legum Textibus, *Schema recognitionis Libri VI Codicis Iuris Canonici (Reservatum)*, Città del Vaticano 2011, <https://www.iuscangreg.it/pdf/SchemaRecognitionisLibriVI.pdf> (5.03.2020), s. 23, can. 1336 § 2, n. 2.

¹⁰² Por. W. Wróbel, A. Zoll, *Polskie prawo karne...*, dz. cyt., s. 525.

¹⁰³ Powołane przepisy kodeksu karnego [por. ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1950, 2128)] stanowią:

„Art. 64. § 1. Jeżeli sprawca skazany za przestępstwo umyślne na karę pozbawienia wolności popełnia w ciągu 5 lat po odbyciu co najmniej 6 miesięcy kary umyślne przestępstwo podobne do przestępstwa, za które był już skazany, sąd może wymierzyć karę przewidzianą za przypisane sprawcy przestępstwo w wysokości do górnej granicy ustawowego zagrożenia zwiększonego o połowę.

§ 2. Jeżeli sprawca uprzednio skazany w warunkach określonych w § 1, który odbył łącznie co najmniej rok kary pozbawienia wolności i w ciągu 5 lat po odbyciu w całości lub części ostatniej kary popełnia ponownie umyślne przestępstwo przeciwko życiu lub zdrowiu, przestępstwo zgwałcenia, rozboju, kradzieży z włamaniem lub inne przestępstwo przeciwko mieniu popełnione z użyciem przemocy lub groźbą jej użycia, sąd wymierza karę pozbawienia wolności przewidzianą za przypisane przestępstwo w wysokości powyżej dolnej granicy ustawowego zagrożenia, a może ją wymierzyć do górnej granicy ustawowego zagrożenia zwiększonego o połowę.

karnego) itd.¹⁰⁴. Instytucja ta ma zaś służyć wyrażeniu ciężaru karygodności czynu sprawcy, jego społecznej szkodliwości¹⁰⁵.

Tymczasem prawo kanoniczne jako oparte na wzorcach romańskich postuluje się romańską instytucją okoliczności zwiększających *poczytalność* sprawcy i w związku z tym może surowiej ukarać sprawcę (por. kan. 1326 CIC/83)¹⁰⁶. Jednakże polski ustawodawca kościelny nie zwrócił na to uwagi i zastosował – zresztą nie bez błędów – instytucję znaną polskiemu prawu karnemu, wywodzącemu się z rodziny germańskiej prawa kontynentalnego, tj. okoliczności wpływających na wymiar *kary* (por. art. 55 kodeksu karnego¹⁰⁷).

Ponieważ powszechne prawo kanoniczne nie zna instytucji, o której mowa w komentowanym przepisie, należy rozumieć, że chodzi o regulację uszczegóławiającą karę dołączaną do innej kary *ferendae sententiae* w przypadku popełnienia przestępstwa naruszenia przepisów dekretu KEP. Można uznać, że taka regulacja jest o tyle potrzebna, że kan. 1326 § 2 CIC/83 stanowi o dołączanej karze *ferendae sententiae* lub pokucie w przypadku już zaciągniętej kary *latae sententiae* w okoliczności zwiększającej *poczytalność* sprawcy przestępstwa.

III.2.2. Problem przesłanki zastosowania instytucji z art. 42 ust. 4

Niestety, błędy komentowanego przepisu art. 42 ust. 4 dekretu KEP nie ograniczają się tylko do powyższych spostrzeżeń. Poważne trudności sprawia interpretacja przesłanki zastosowania instytucji „zaostrenia kary”. Stosuje się ją bowiem, „jeżeli przestępstwo polega na naruszeniu obowiązku służbowego” – jak stanowią *verba legis*.

Nie wiadomo wszakże, o jakie „przestępstwo, polegające na naruszeniu obowiązku służbowego” chodzi. Czy chodzi o jakiekolwiek przestępstwo czy tylko o przestępstwo nadużycia władzy lub urzędu albo zaniechania z ust. 2 tegoż

Art. 65. § 1. Przepisy dotyczące wymiaru kary, środków karnych oraz środków związanych z poddaniem sprawcy próbie, przewidziane wobec sprawcy określonego w art. 64 § 2, stosuje się także do sprawcy, który z popełnienia przestępstwa uczynił sobie stałe źródło dochodu lub popełnia przestępstwo [,] działając w zorganizowanej grupie albo związku mających na celu popełnienie przestępstwa oraz wobec sprawcy przestępstwa o charakterze terrorystycznym”.

¹⁰⁴ Por. W. Wróbel, A. Zoll, *Polskie prawo karne...*, dz. cyt., s. 525, 529–530, 531–534.

¹⁰⁵ Por. K. Buchała, A. Zoll, *Polskie prawo karne...*, dz. cyt., s. 434.

¹⁰⁶ O tych okolicznościach była już mowa wyżej.

¹⁰⁷ Przepis ten stanowi:

„Art. 55. Okoliczności wpływające na wymiar kary uwzględnia się tylko co do osoby, której dotyczy”.

artykułu 42 dekretu KEP? Wydaje się, że chodzi o tę drugą możliwość, ale nie wynika to wprost z komentowanego przepisu.

Co więcej, takiej wykładni stoi na przeszkodzie sama istota instytucji okoliczności zwiększających poczytalność sprawcy. Polega ona bowiem na ukaraniu surowiej niż to przewiduje ustawa karna lub nakaz karny (por. kan. 1326 § 1 CIC/83 *in princ.*). Tymczasem pozbawienie urzędu zostało już przewidziane jako kara w kan. 1389 § 1 CIC/83, którą to karę stosuje się do przestępstwa z art. 42 ust. 2 pkt 1 dekretu KEP. Wobec tego jedynie do przestępstwa z art. 42 ust. 2 pkt 2 dekretu KEP (zaniechania) instytucja ta miałaby sens, wyłączając jej zastosowanie w przypadku przestępstwa z pkt. 1 powoływanego przepisu. W takim razie racjonalność rozwiązania z art. 42 ust. 4 dekretu KEP byłaby poddana poważnej próbie, wskazując jednoznacznie na błąd ustawodawcy kościelnego.

Można jednak pokusić się o próbę obrony racjonalności tego przepisu, uznając, że „zaostrenie kary” przez zniesienie z urzędu kościelnego sprawcy przestępstwa z art. 42 ust. 2 dekretu KEP może się dokonać nie tylko w postępowaniu karnym, ale także w trybie *dyscyplinarnym*. Do kary kanonicznej zatem dołączałyby się nie inna kara kanoniczna, lecz *sankcja dyscyplinarna*, na wzór kan. 1326 § 2 CIC/83, w którym do kary dołącza się pokuta, czyli sankcja.

Wydaje się, że przy obowiązującym brzmieniu art. 42 ust. 4 dekretu KEP zaproponowane rozwiązanie jest jedynym możliwym do przyjęcia. Komentowany przepis art. 42 ust. 4 dekretu KEP co prawda odsyła do kan. 1389 CIC/83 i kan. 1464 CCEO, ale nie wskazuje, o który z paragrafów tych kanonów chodzi. A przecież pozbawienie urzędu kościelnego z kan. 1336 § 1 n. 2 CIC/83 jako kara ekspiacyjna wiecznotrwała musi być wyraźnie przewidziane w łacińskiej ustawie karnej (*arg. ex kan. 1349 CIC/83, pars secunda*)¹⁰⁸. W takim przypadku odwołanie do kan. 1389 § 2 CIC/83 nie miałyby sensu, gdyż przepis ten nie przewiduje kary pozbawienia urzędu kościelnego za przestępstwo zaniechania, a powołany przepis kan. 1349 CIC/83, *pars secunda*, wręcz zakazuje jej wymierzania. Należy zaś zakładać racjonalność ustawodawcy i unikać takiej wykładni, która wskazywałaby na jego błędy. Jedynym wytłumaczeniem – pośredniego, co prawda, bo bez wskazywania konkretnego paragrafu – odwołania do kan. 1389 § 2 CIC/83 jest przyjęcie, że chodzi w tym odwołaniu nie o zastosowanie *kary* pozbawienia urzędu kościelnego, lecz

¹⁰⁸ Tak też jasno w literaturze kanonistycznej, por. V. De Paolis, *L'applicazione della pena (cann. 1341–1353)*, w: V. De Paolis, D. Cito, *Le sanzioni...*, dz. cyt., s. 227; J. Syryjczyk, *Sankcje...*, dz. cyt., s. 281.

sankcji dyscyplinarnej „odwołania” czy też usunięcia – jak w obecnym przekładzie polskim kodeksu łacińskiego – z urzędu kościelnego.

III.2.3. Problemy języka kanonicznego

Nie jest jasne, co oznacza „naruszenie obowiązku służbowego”. Pojęcie „obowiązku służbowego” nie jest znane polskiemu językowi kanonicznemu. Wydaje się jednak, że może ono oznaczać jeden z obowiązków właściwych urzędowi kościelnemu, o których mowa w kan. 145 § 2 CIC/83 (kan. 936 § 2 CCEO).

Język art. 42 ust. 4 dekretu KEP pozostawia wiele do życzenia. Lokalny ustawodawca kościelny bowiem stanowi o „odwołaniu” z urzędu kościelnego, powołując odpowiednie przepisy kan. 193 § 1 i 3, kan. 196 § 1 CIC/83 oraz kan. 975 § 1 i 2 CCEO. Tylko dzięki temu odesłaniu wiadomo, o jaką instytucję chodzi ustawodawcy odnośnie do prawa łacińskiego. W polskim języku kanonicznym używa się bowiem pojęcia „usunięcie” z urzędu kościelnego, a nie „odwołanie”. Z kolei terminem „odwołanie” posługuje się w przekładzie polskim kodeks wschodni.

III.3. Inne sankcje, zwłaszcza dyscyplinarne

III.3.1. Środki pasterskiej troski

Jakkolwiek art. 42 ust. 2 dekretu KEP o tym nie stanowi, to jednak jest jasne, że w przypadku przestępstwa kanonicznego można zastosować wpierw środki pasterskiej troski, o których mowa w kan. 1341 CIC/83, a zwłaszcza braterskie upomnienie (*correctio fraterna*). W szczególności może to dotyczyć drobnych wykroczeń w dziedzinie ochrony danych osobowych wiernych, skoro cele kary można osiągnąć w inny sposób.

III.3.2. Środki karne i pokuty

Co prawda komentowany przepis ani żaden inny w art. 42 dekretu KEP nie stanowi o tym wprost, ale nie jest wyłączone zastosowanie innych *sankcji*, które nie są ani karne, ani dyscyplinarne, a są przewidziane w łacińskim powszechnym prawie kanonicznym. Należy bowiem pamiętać o środkach karnych i pokutach (por. kan. 1312 § 3, kan. 1339–1340 CIC/83). Upomnienie, nagana, różnego rodzaju praktyki pokutne zawsze mogą być zastosowane przy naruszeniu przepisów dekretu KEP,

nawet jeśli naruszenie to nie wyczerpywałoby znamion przestępstwa kanonicznego. W literaturze kanonistycznej zaś podkreśla się, że są to środki jak najbardziej właściwe przy przestępstwie zaniedbania z kan. 1389 § 2 CIC/83¹⁰⁹, które odpowiada przestępstwu z art. 42 ust. 2 pkt 2 dekretu KEP.

W instytutach zakonnych zaś można zastosować pokuty konstytucyjne, odróżniane od tych w prawie karnym¹¹⁰.

III.3.3. Sankcje dyscyplinarne w art. 42 ust. 4

III.3.3.1. POJĘCIE

Przepis art. 42 ust. 4 dekretu KEP przywołuje instytucję sankcji dyscyplinarnych, a konkretnie usunięcia czy odwołania z urzędu kościelnego. Zastosowanie tej sankcji dyscyplinarnej – jak już była o tym mowa¹¹¹ – jest możliwe, jeżeli doszło do naruszenia „obowiązku służbowego” przy popełnieniu przestępstwa.

Używa się tutaj terminu „sankcje dyscyplinarne”, chociaż w literaturze przedmiotu nie jest on powszechnie akceptowany, gdyż zakłada stosunek podległości i władzy ze względu na sprawowany urząd kościelny¹¹². Z tego powodu wydalenie z instytutu zakonnego czy skreślenie z listy adwokatów w trybunale kościelnym nie byłyby sankcjami dyscyplinarnymi, bo nie są one związane z urządami kościelnymi¹¹³.

¹⁰⁹ Por. G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 260–268.

¹¹⁰ Por. A. Calabrese, *Diritto penale canonico...*, dz. cyt., s. 137; G. P. Montini, *Rimedi penali e penitente*, w: *Il processo penale canonico*, a cura di Z. Suchecki, Roma 2003, s. 91, przyp. 58.

¹¹¹ Por. wyżej, III.2.3.

¹¹² Por. A. Vitale, *Contributo ad una teoria delle sanzioni nell'ordinamento canonico*, „Ephemerides iuris canonici” 20 (1964), s. 134; F. Perez-Madrid, *Derecho administrativo sancionador en el ordenamiento canónico*, w: *Il processo penale canonico*, a cura di Z. Suchecki, Roma 2003, s. 405; J. Miras w: J. Miras, J. Canosa, E. Baura, *Compendio di diritto amministrativo canonico*, Roma 2009, s. 140; G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 276, przyp. 141.

¹¹³ Wydalenie z instytutu zakonnego wiąże się ze zmianą stanu w Kościele; por. kan. 701 CIC/83, kan. 410 i 411 CCEO. O zakonnikach jako odrębnym od świeckiego i duchownego stanie w ludzie Bożym zob. J. F. Castaño, *Gli istituti di vita consacrata (cann. 573–730)*, Roma 1995, s. 22; I. Žužek, *Bipartizione o tripartizione dei „christifideles” nel CIC e nel CCEO*, „Apollinaris” 67 (1994), s. 86–87. Natomiast pełnomocnik i adwokat w procesie kanonicznym są zadaniami (*munera*), a nie urządami (*officia*) w Kościele; zob. kan. 1484 § 1 i kan. 1490 CIC/83, jakkolwiek w literaturze można spotkać pogląd odmienny; zob. A. Miziński, *Status prawny adwokata w Kościele łacińskim*, Lublin 2011, s. 121–122 (jako urząd w szerokim tego słowa znaczeniu), s. 202–241 (tak, chyba słusznie, co do patrona).

Jednakże nie można podzielić tego poglądu. Termin ten bowiem ma mieć znaczenie technicznoprawne. Sankcje dyscyplinarne są to – negatywnie określając – takie sankcje, które nie mają w Kościele charakteru karnego, a wobec tego nie stosuje się do nich postępowania karnego w Kościele¹¹⁴.

III.3.3.2. KATALOG SANKCJI DYSCYPLINARNYCH W KONTEKŚCIE OCHRONY DANYCH OSOBOWYCH

Takimi sankcjami dyscyplinarnymi, które mogą mieć zastosowanie także w związku z ochroną danych osobowych wiernych, są w obowiązującym prawie Kościoła przede wszystkim:

- usuwanie proboszczów i ich przenoszenie (por. kan. 1740–1752 CIC/83, kan. 1389–1400 CCEO)¹¹⁵;
- sankcje dyscyplinarne w sądach kościelnych wobec sędziów i innych pracowników (por. kan. 1457 CIC/83; kan. 1115 CCEO), a także zawieszenie, a nawet skreślenie z listy adwokatów i pełnomocników w sądach kościelnych (por. kan. 1470 § 2 CIC/83, kan. 1129 § 1 CCEO; kan. 1488–1489 CIC/83, kan. 1146–1147 CCEO)¹¹⁶;
- odwołanie upoważnienia do spowiadania (por. kan. 974 § 1 CIC/83, kan. 726 § 1 CCEO)¹¹⁷;
- w końcu przeniesienie lub usunięcie (odwołanie) z urzędu kościelnego z poważnej przyczyny i z zachowaniem odpowiedniej procedury, zwłaszcza prawa naturalnego do obrony (por. kan. 190 § 2 i kan. 193 § 1 CIC/83, kan. 972 § 2 i kan. 975 § 1 CCEO; *motu proprio* papieża Franciszka *Come una madre amorevole* z 4 czerwca 2016 r.¹¹⁸)¹¹⁹.

Jak się wydaje, „odwołanie lub pozbawienie urzędu” z art. 42 ust. 4 dekretu KEP oznacza konieczność zachowania procedur specjalnych co do tych postępowań.

¹¹⁴ Niektórzy autorzy określają te sankcje pozytywnie, tzn. jako sankcje regulowane (*disciplinate*) w przepisach szczególnych z własną procedurą; por. J. Canosa, *Il procedimento amministrativo disciplinare previsto in alcuni regolamenti vigenti nella Curia Romana*, w: *Processo penale e tutela dei diritti nell'ordinamento canonico*, a cura di D. Cito, Milano 2005, s. 433–448.

¹¹⁵ Będą tu miały zastosowanie przyczyny z kan. 1741 n. 2 i 4 CIC/83 (kan. 1390 n. 2 i 4 CCEO); por. G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 280–282.

¹¹⁶ Por. G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 282–283.

¹¹⁷ Por. G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 283–284.

¹¹⁸ Zob. Francesco PP., *Lettera apostolica in forma motu proprio Come una madre amorevole*, 4.06.2016, „L'Osservatore Romano” z 5.06.2016, s. 8; AAS 108 (2016), s. 715–717; przekład polski: <http://ekai.pl/wydarzenia/watykan/x100409/obowiazek-biskupow-zwalczania-naduzyc-seksualnych-w-kościele/> (6.06.2016).

¹¹⁹ Por. G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 285–287.

Nie można tej regulacji traktować jak przepisu szczególnego, który pozwalałby na niezachowywanie szczególnych postępowań w tym zakresie, na przykład co do usunięcia proboszcza z kan. 1740–1747 CIC/83 lub co do biskupów i przełożonych wyższych według powoływanego już *motu proprio* papieża Franciszka *Come una madre amorevole* z 4 czerwca 2016 r. Przy stosowaniu sankcji dyscyplinarnych zatem trzeba zachować szczególne przepisy proceduralne, gdyż art. 42 ust. 4 dekretu KEP ma charakter jedynie materialny, a nie proceduralny. Ogranicza się do kwestii sankcji, a nie reguluje procedury jej stosowania.

De lege ferenda należy rozważyć, czy dekret KEP nie powinien przewidywać pewnych rozwiązań szczególnych w tym zakresie. Można podjąć zwłaszcza problem uprawnień kościelnego inspektora ochrony danych (por. art. 38 dekretu KEP). Z tych projektów należy jednak wyłączyć usuwanie z urzędu kościelnego, bo to kwestie konstytucyjne porządku kanonicznego (zwłaszcza władza rządzenia w Kościele).

III.3.3.3. ZNACZENIE SANKCJI DYSCYPLINARNYCH DLA OCHRONY DANYCH OSOBOWYCH

W związku z odwołaniem w art. 42 ust. 4 dekretu KEP do instytucji sankcji dyscyplinarnych należy poczynić kilka uwag.

Przede wszystkim sankcje dyscyplinarne można zastosować nawet wtedy, kiedy naruszając przepisy dekretu KEP o ochronie danych osobowych wiernych, nie doszłoby do popełnienia przestępstwa kanonicznego. Stąd *principium* komentowanego przepisu art. 42 ust. 4 dekretu KEP wprowadza w błąd, stanowiąc: „Jeżeli przestępstwo polega na naruszeniu obowiązku służbowego...”¹²⁰.

Ponadto w ostatnim ustępie 4 art. 42 dekretu KEP stanowi się o sankcjach dyscyplinarnych przy okazji kar kanonicznych; są one elementem instytucji „zaostżenia kary”. To kolejne niezręczne sformułowanie komentowanego przepisu. Sankcje dyscyplinarne bowiem mogą – a nawet powinny – być stosowane autonomicznie, niezależnie od postępowania karnego, prowadzonego w trybie sądowym czy – częściej – administracyjnym¹²¹. Co więcej, są łatwiejsze w procedowaniu i – jak słusznie zauważono¹²² – lepiej odpowiadają naturze przestępstw kanonicznych, które polegają na naruszeniu prawa wiernych do dobrego rządzenia w Kościele, zwłaszcza przestępstw nadużycia władzy lub urzędu kościelnego czy zaniedba-

¹²⁰ Kursywa – P. S.

¹²¹ Por. G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 276–277.

¹²² Por. G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 269–272.

nia. Sankcje dyscyplinarne, stosowane w trybie administracyjnym, nie są karami kanonicznymi¹²³.

Przy tej okazji należy zwrócić uwagę, że sankcje dyscyplinarne są odpowiedzią na *obiektywne* bezprawie administracyjne, na naruszenie porządku kanonicznego czy dyscypliny kościelnej¹²⁴, nawet jeśli nie ma ono charakteru przestępstwa kanonicznego i subiektywnie nie da się tego bezprawia przypisać jego sprawcy¹²⁵. Sankcje dyscyplinarne są zwyczajnym *środkiem przywracającym porządek*¹²⁶. Mają charakter przede wszystkim prewencyjny, gdyż są stosowane w celu poprawy funkcjonowania urzędu kościelnego¹²⁷. Z drugiej jednak strony mogą być stosowane w celu represyjnym jako środek pasterskiej troski z kan. 1341 CIC/83¹²⁸, bo przecież takimi są przeniesienie na inny urząd kościelny lub usunięcie (odwołanie) albo powierzenie innych obowiązków¹²⁹.

Ostatnia uwaga dotyczy miejsca sankcji dyscyplinarnych w ochronie danych osobowych wiernych. Dekret KEP stanowi bowiem o sankcjach dyscyplinarnych marginalnie i na końcu całego systemu sankcji. Odpowiada temu nawet systematyka art. 42, gdzie komentowany ust. 4 jest ostatnim przepisem w tym artykule. To rozwiązanie należy jednak poddać gruntowanej krytyce, choć wzorowane jest ono na obowiązującym kanonicznym prawie karnym.

Przed wszystkim postępowanie w związku z naruszeniem przepisów o ochronie danych osobowych wiernych należy rozpocząć właśnie od reakcji dyscyplinarnej, a nie karnej. Głównym celem bowiem ma być przywrócenie porządku w tej dziedzinie, a nie ukaranie winnego nadużycia władzy czy urzędu kościelnego albo

123 Por. À. Marzoa, *Sanciones disciplinares y penas canónicas*, „Ius Canonicum” 28 (1988), s. 184–185; G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 276–277.

124 Por. G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 277–278.

125 Por. G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 279, cyt. E. Baura, *Atto amministrativo e limitazione dei diritti*, w: *Discrezionalità e discernimento nel governo della Chiesa*, a cura di J. I. Arrieta, Venezia 2008, s. 208.

126 Por. G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 279 (*la simple mesure d'ordre*).

127 Por. G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 279–280, 291, cyt. J. P. Schouppe, *Les procédures administratives face aux dysfonctionnements dans les communautés ecclésiales*, „L'Année Canonique” 46 (2004), s. 111.

128 Por. G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 280, powołując się na: J. P. Schouppe, *Les procédures administratives...*, dz. cyt., s. 112.

129 Por. V. De Paolis, *L'applicazione della pena canonica*, „Monitor ecclesiasticus” 114 (1989), s. 75; J. Miras, J. Canosa, E. Baura, *Compendio...*, dz. cyt., s. 140–141; G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 280.

zaniedbania, tym bardziej że może się zdarzyć, iż żadnej winy nie będzie można przypisać sprawcy przekroczenia¹³⁰.

W literaturze przedmiotu zauważa się ponadto, że przestępstwo zaniedbania z kan. 1389 § 2 CIC/83 (kan. 1464 § 2 CCEO), a zatem i z art. 42 ust. 2 pkt 2 dekretu KEP, ma charakter wyjątkowy. Wskazuje na to już sama natura tego przestępstwa i wprowadzone do niego znamię skutku w postaci wyrządzonej szkody¹³¹.

W końcu kara kanoniczna ma być przecież *ultima ratio* (por. kan. 1341 CIC/83)¹³². Dlatego zastosowanie kar ma być na ostatnim etapie, po wyczerpaniu wszystkich innych środków o charakterze niekarnym, zwłaszcza sankcji, w tym dyscyplinarnych. Więcej, celem kan. 1389 § 2 CIC/83 (kan. 1464 § 2 CCEO) jest ochrona dobra publicznego w Kościele, czyli porządku kanonicznego¹³³. W szczególności na gruncie art. 42 ust. 2-4 dekretu KEP nie można wykluczyć praw wiernych w zakresie ich danych osobowych jako celu ochrony¹³⁴. Chodzi przecież o ochronę ciała Kościoła przed zaniedbaniem czy nadużyciem władzy lub urzędu w Kościele, niezależnie od zawinienia pasterzy¹³⁵. Takiemu celowi najlepiej odpowiadają sankcje dyscyplinarne.

De lege ferenda należy postulować nadanie większej wagi sankcjom dyscyplinarnym w ochronie danych osobowych wiernych. W ten sposób zostanie lepiej osiągnięty cel nowej regulacji w Kościele, zgodny z zamierzeniami RODO, a sama regulacja nabierze większego znaczenia praktycznego.

Zakończenie, czyli ogólny postulat *de lege ferenda*

Mając na uwadze fakt, że planowana reforma prawa karnego w Kościele łacińskim jest już na etapie końcowym¹³⁶, z pewnością przy tej okazji trzeba będzie zmienić ko-

¹³⁰ Por. G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 287.

¹³¹ Por. G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 287-288, 290-291.

¹³² Por. V. De Paolis, *L'applicazione della pena (cann. 1341-1353)*, w: V. De Paolis, D. Cito, *Le sanzioni...*, dz. cyt., s. 209; J. Syryjczyk, *Sankcje...*, dz. cyt., s. 257.

¹³³ Por. G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 292-293.

¹³⁴ W ten sposób, co prawda nie w zakresie ochrony danych osobowych, zob. J. Hendriks, *Canone 128...*, dz. cyt., s. 128; C. Papale, *Brevi considerazioni...*, dz. cyt., s. 465. Pogląd ten jednak odrzuca w literaturze przedmiotu G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 292.

¹³⁵ Por. G. Millot, *La négligence...*, dz. cyt., s. 297.

¹³⁶ O czym donosiła prasa codzienna na końcu stycznia 2020 roku, np. <https://www.vidanuevadiigital.com/2020/01/24/reforma-del-codigo-de-derecho-canonico-se-acabo-la-manga-ancha-en-los->

mentowany art. 42 ust. 2–4 dekretu KEP. W tej chwili trudno jest oceniać, w którym kierunku powinna pójść zmiana obowiązujących przepisów karnych w dziedzinie ochrony danych osobowych wiernych; będzie to zależało od postanowień odnowionej Księgi VI CIC/83. Wydaje się jednak, że zważywszy na cel komentowanego dekretu KEP, należy zwrócić uwagę przede wszystkim na sankcje dyscyplinarne, które lepiej, bo szybciej i skuteczniej, służą ochronie danych osobowych wiernych, dla zbawienia dusz (por. kan. 1752 CIC/83).

SUMMARY

The canonical delict of violating the regulations of the Church in Poland on the protection of personal data. Commentary on Article 42 section 2–4 of the General decree of the Polish Bishops' Conference of 13 March 2018

The article presents the issue of a new canonical delict under Article 42 section 2–4 of the General decree by the Polish Bishops' Conference of 13 March 2018 on the protection of individuals with regard to the processing of personal data in the Catholic Church. The author analyzes the problem against the background of can. 1389 §§ 1–2 of the 1983 Code and can. 1464 §§ 1–2 of the Oriental Code, as well as the corresponding Italian decree of 2018. He indicates many errors in the commented regulation. *De lege ferenda*, he postulates a change in the provisions discussed, proposing in particular to emphasize disciplinary and then criminal liability.

Keywords: Article 42 section 2–4 of the General decree of the Polish Bishops Conference, canonical delict, personal data, can. 1389 §§ 1–2 1983 Code, can. 1464 §§ 1–2 Oriental Code

Przestępstwo kanoniczne naruszenia przepisów Kościoła w Polsce o ochronie danych osobowych. Komentarz do art. 42 ust. 2–4 dekretu KEP z 13 marca 2018 roku

Artykuł przedstawia zagadnienie nowego przestępstwa kanonicznego z art. 42 ust. 2–4 dekretu ogólnego KEP z 13 marca 2018 roku w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych w Kościele katolickim. Autor analizuje problem

na tle kan. 1389 § 1–2 CIC/83 oraz kan. 1464 § 1–2 CCEO, a także analogicznego dekretu włoskiego z 2018 roku. Wskazuje na wiele błędów komentowanej regulacji. *De lege ferenda* postuluje zmianę komentowanych przepisów, proponując zwłaszcza podkreślenie odpowiedzialności dyscyplinarnej, a dopiero potem karnej.

Słowa kluczowe: art. 42 ust. 2–4 dekretu ogólnego KEP z 13.03.2018, przestępstwo kanoniczne, dane osobowe, kan. 1389 § 1–2 CIC/83, kan. 1464 § 1–2 CCEO

BIBLIOGRAFIA

I. Źródła (w porządku chronologicznym)

I.1. KOŚCIELNE

1. *Codex Iuris Canonici*, Pii X P.M. iussu digestus, Benedicti PP. XV auctoritate promulgatus, 27.05.1917, „Acta Apostolicae Sedis” 9 (1917/II), s. 1–521 [w skrócie: CIC/17].
2. *Codex Iuris Canonici*, auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, 25.01.1983, „Acta Apostolicae Sedis” 75 (1983/II), s. III–XXX; 1–317. Przekład polski: *Codex Iuris Canonici* auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus. *Kodeks prawa kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984 [w skrócie: CIC/83].
3. *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium* auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, 18.10.1990, „Acta Apostolicae Sedis” 82 (1990) 1045–1364. Przekład polski: *Kodeks kanonów Kościołów wschodnich* promulgowany przez papieża Jana Pawła II, przekład z łaciny L. Adamowicz, M. Dyjakowska, Lublin 2002 [w skrócie: CCEO].
4. Pontificium Consilium de Legum Textibus, *Schema recognitionis Libri VI Codicis Iuris Canonici (Reservatum)*, Città del Vaticano 2011, <https://www.iuscangreg.it/pdf/SchemaRecognitionisLibriVI.pdf> (5.03.2020).
5. Francesco PP., Lettera apostolica in forma motu proprio *Come una madre amorevole*, 4.06.2016, „L'Osservatore Romano” z 5.06.2016, s. 8, „Acta Apostolicae Sedis” 108 (2016), s. 715–717; przekład polski: <http://ekai.pl/wydarzenia/watykan/x100409/obowiazek-biskupow-zwalczania-naduzyc-seksualnych-w-kosciele/> (6.06.2016).
6. Konferencja Episkopatu Polski, Dekret ogólny *Chrześcijaństwo w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych*

w Kościele katolickim, 13.03.2018, „Akta Konferencji Episkopatu Polski” 30 (2018), s. 31–45, on-line: https://drive.google.com/file/d/176dApHoU_7osbLY4Q2iUkDgc-Smghohkl/view (26.03.2020) [w skrócie: dekret KEP].

7. Conferenza Episcopale Italiana, Decreto generale „Disposizioni per la tutela del diritto alla buona fama e alla riservatezza”, 21–24.05.2018, <https://www.chiesacattolica.it/wp-content/uploads/sites/31/2018/05/25/decreto-generale-2018.pdf> (25.05.2018).

8. Francesco PP., Lettera apostolica in forma di motu proprio *Vos estis lux mundi*, 7.05.2019, http://w2.vatican.va/content/francesco/it/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio-20190507_vos-estis-lux-mundi.html (30.09.2019); przekład polski: http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio-20190507_vos-estis-lux-mundi.html (30.09.2019).

I.2. ŚWIECKIE

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.).

2. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1950, 2128).

3. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych (t.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 922, z 2018 r. poz. 138, 723).

4. Parlament Europejski i Rada (UE), Rozporządzenie 216/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych), Dz. Urz. L 119 z 4.05.2016 [w skrócie: RODO].

5. Ustawa z dnia 10 maja 2018 r. o ochronie danych osobowych (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1781).

II. Literatura

1. Astigueta D. G., *Lettura di „Vos estis lux mundi”*, „Periodica de re canonica” 108 (2019) nr 4, s. 517–550.

1. Baura E., *Atto amministrativo e limitazione dei diritti*, w: *Discrezionalità e discernimento nel governo della Chiesa*, a cura di J.I. Arrieta, Venezia 2008, s. 187–213.

2. Borrás A., *Les sanctions dans l'Église. Commentaire des Canons 1311–1399*, Paris 1990.

3. Botta R., *La norma penale nel diritto della Chiesa*, Bologna 2001.

4. Buchała K., Zoll A., *Polskie prawo karne*, Warszawa 1995.

5. Calabrese A., *Diritto penale canonico*, Città del Vaticano 2006.
6. Canosa J., *Il procedimento amministrativo disciplinare previsto in alcuni regolamenti vigenti nella Curia Romana*, w: *Processo penale e tutela dei diritti nell'ordinamento canonico*, a cura di D. Cito, Milano 2005, s. 433-448.
7. Castaño J. F., *Gli istituti di vita consacrata (cann. 573-730)*, Romae 1995.
8. Chojara-Sobiecka M., Karsten K., Kroczyk P., *Transgraniczny przepływ danych osobowych wiernych Kościoła katolickiego z Polski – na przykładzie przypadku „Annales Canonici”* 15 (2019), s. 35-47.
9. *Comentario exegético al código de Derecho Canónico*, ed. À. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña, Pamplona 2002.
10. *Commento al Codice di Diritto Canonico*, a cura di P. V. Pinto, Città del Vaticano 2001.
11. D'Auria A., *L'imputabilità nel diritto penale canonico*, Roma 1997.
12. D'Avack P., *Autorità ecclesiastica*, w: *Enciclopedia del diritto*, vol. 4, ed. F. Callasso, Milano 1959, s. 487-498.
13. De Paolis V., *L'applicazione della pena canonica*, „Monitor ecclesiasticus” 114 (1989), s. 69-94.
14. De Paolis V., Cito D., *Le sanzioni nella Chiesa. Commento al Codice di Diritto Canonico. Libro VI*, Città del Vaticano 2001.
15. Diène N., *La dynamique du principe de l'imputabilité dans le droit pénal canonique*, Romae 1996.
16. García Barberena T., *Comentarios al Código de Derecho Canónico*, vol. 4: *Cánones 1999-2414*, Madrid 1964.
17. Hendriks J., *Canone 128: riparazione del danno. Obblighi e responsabilità del Vescovo diocesano*, „Ius Ecclesiae” 15 (2003) nr 2, s. 427-457.
18. Klimczak J., Czaplinski M., *Efektywność karania za przestępstwa przepołowione na przykładzie kradzieży*, Warszawa 2017, s. 11-12, https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2018/08/kolor_1ws_Czaplinski-M.-Klimczak-J._Efektywno%C5%9B%C4%87-karania-...-na-przyk%C5%82adzie-kradzie%C5%BCy.pdf (16.03.2020).
19. Latini I., *Iuris criminalis philosophici summa lineamenta*, Taurini 1924.
20. Lempa F., *Przestępne nadużycie władzy kościelnej w prawie powszechnym Kościoła łacińskiego*, Lublin 1991.
21. Litwiński P., Barta P., *Komentarz do art. 91 w: P. Litwiński, P. Barta, M. Kawecki, Rozporządzenie UE w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem*

danych osobowych i swobodnym przepływem takich danych. Komentarz, red. P. Litwiński, Warszawa 2018, s. 884–888.

22. Litwiński P., Barta P., Kawecki M., *Rozporządzenie UE w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i swobodnym przepływem takich danych. Komentarz*, red. P. Litwiński, Warszawa 2018.

23. Liuzzi F., *Abuso*, w: *Enciclopedia Cattolica*, a cura di P. Paschini, vol. I, Città del Vaticano 1948, koll. 154–156.

24. Marzoa À., *Sanciones disciplinares y penas canónicas*, „*Ius Canonicum*” 28 (1988), s. 181–196.

25. Marzoa À., *Komentarz do kan. 1389*, w: *Comentario exegetico al código de Derecho Canónico*, ed. À. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña, Pamplona 2002, vol. 4/1, s. 561–563.

26. Michiels G., *De delictis et poenis. Commentarius Libri v Codicis Juris Canonici*, vol. 1: *De delictis. Canones 2195–2213*, Parisiis 1961.

27. Millot G., *La négligence dans l'exercice des charges. Approche en droit canonique penal*, Roma 2014.

28. Miras J., Canosa J., Baura E., *Compendio di diritto amministrativo canonico*, Roma 2009.

29. Miziński A., *Status prawny adwokata w Kościele tacińskim*, Lublin 2011.

30. Montini G. P., *Rimedi penali e penitenze*, w: *Il processo penale canonico*, a cura di Z. Suchecki, Roma 2003, s. 77–96.

31. *Nuovo dizionario di diritto canonico*, a cura di S. C. Corral, V. De Paolis, G. Ghirlanda, Cinisello Balsamo 1993.

32. Papale C., *Brevi considerazioni in ordine ai delitti di cui al can. 1389 §§ 1–2*, „*Antoniano*” 83 (2008), s. 451–468.

33. Pellegrini G.-J., *Jus Ecclesiae poenale*, vol. 1: *De delictis*, Neapoli 1962.

34. Perez-Madrid F., *Derecho administrativo sancionador en el ordenamiento canónico*, w: *Il processo penale canonico*, a cura di Z. Suchecki, Roma 2003, s. 383–412.

35. Pighin B. F., *Diritto penale canonico*, Venezia 2008.

36. *Il processo penale canonico*, a cura di Z. Suchecki, Roma 2003.

37. *Processo penale e tutela dei diritti nell'ordinamento canonico*, a cura di D. Cito, Milano 2005.

38. Roberti F., *De delictis et poenis*, vol. 1 – pars I, Romae 1930.

39. Schoupe J.P., *Les procédures administratives face aux dysfonctionnements dans les communautés ecclésiales*, „*L'Année Canonique*” 46 (2004), s. 103–124.

40. Skonieczny P., *La compartecipazione nel delitto canonico: alla ricerca del concetto teorico*, Romae 2015.
41. Syryjczyk J., *Kanoniczne prawo karne: część szczególna*, Warszawa 2003.
42. Syryjczyk J., *Sankcje w Kościele: część ogólna. Komentarz*, Warszawa 2008.
43. Vitale A., *Contributo ad una teoria delle sanzioni nell'ordinamento canonico*, „Ephemerides iuris canonici” 18 (1962), s. 234–294; 20 (1964), s. 110–159.
44. Wernz F. X., Vidal P., *Ius Canonicum ad Codicis normam exactum*, vol. 7: *Ius poenale ecclesiasticum*, Romae 1937.
45. Wróbel W., Zoll A., *Polskie prawo karne: część ogólna*, Kraków 2010.
46. Žužek I., *Bipartizione o tripartizione dei „christifideles” nel CIC e nel CCEO*, „Apollinaris” 67 (1994), s. 63–87.

TAB. 1. ANALIZA PORÓWNAWCZA ART. 42 UST. 2 PKT 1 DEKRETU KEP Z KAN. 1389 § 1 CIC I KAN. 1464 § 1 CCEO

ART. 42 UST. 2 PKT 1 DEKRETU KEP	KAN. 1389 § 1 CIC	CAN. 1389 § 1 CIC	KAN. 1464 § 1 CCEO	CAN. 1464 § 1 CCEO
Kara przewidzianej przez kan. 1389 Kodeksu Prawa Kanonicznego oraz kan. 1464 Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich podlega ten,	[I] powinien być ukarany stosownie do wielkości czynu lub zanie dbania, nie wyłączając pozbawienia urzędu,	[II] pro actus vel omissionis gravitate puniatur, non exclusa officii privatione,	[III] powinien zostać ukarany odpowiednią karą, nie wyłączając ich pozbawienia,	[III] congrua poena puniatur non exclusa eorumdem privatione,
kto	[III] chyba że za to nadużycie jest już ustanowiona kara ustawą lub nakazem.	[III] nisi in eum absum iam poena sit lege vel praecepto constituta.	[IV] chyba że w przypadku tego nadużycia została ustanowiona inna kara ustawą lub nakazem.	[IV] nisi in hunc absum alia poena est lege vel praecepto statuta.
naruszając niniejsze przepisy:	[I] Kto nadużywa władzy lub zadania,	[I] Ecclesiastica potestate vel munere abutens	[I] Kto, oprócz przypadków już wcześniej prawnem przewidzianych,	[I] Qui praeter casus iure iam praevisos
1) nadużywa władzy kościelnej lub urzędu;	[I] Kto nadużywa władzy lub zadania,	[I] Ecclesiastica potestate vel munere abutens	[II] nadużył władzy, urzędu, posługi lub innego zadania w Kościele przez działanie lub zaniechanie,	[II] potestate, officio, ministerio vel alio munere in Ecclesia per actum vel omissionem abusus est,

TAB. 2. ANALIZA PORÓWNAWCZA ART. 42 UST. 2 PKT 2 DEKRETU KEP Z KAN. 1389 § 2 CIC I KAN. 1464 § 2 CCEO

ART. 42 UST. 2 PKT 2 DEKRETU KEP	KAN. 1389 § 2 CIC	CAN. 1389 § 2 CIC	KAN. 1464 § 2 CCEO	CAN. 1464 § 2 CCEO
<p>Karze przewidzianej przez kan. 1389 Kodeksu Prawa Kanonicznego oraz kan. 1464 Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich podlega ten,</p> <p>kto</p> <p>naruszając niniejsze przepisy:</p> <p>2) dokona lub zaniecha bezprawnie z powodu zawinonego zaniechania aktu władzy kościelnej lub aktu urzędowego, powodując szkodę dla innej osoby.</p>	<p>[111] powinien być sprawiedliwie ukarany.</p>	<p>[111] iusta poena puniatur.</p>	<p>[111] powinien zostać ukarany odpowiednią karą.</p>	<p>[111] congrua poena puniatur.</p>
	[1] Kto zaś	[1] Qui vero,	[1] Kto zaś	[1] Qui vero
	<p>[11] wskutek zawnionego zaniechania podejmuje lub pomija bezprawnie z czyjąś szkodą akt władzy kościelnej, postęgi albo zadania,</p>	<p>[11] ex culpabili negligentia, ecclesiasticae potestatis vel ministerii vel muneris actum illegitime cum damno alieno ponit vel omittit,</p>	<p>[11] wskutek zawnionego zaniechania bezprawnie z czyjąś szkodą wykonął lub zaniechał akt władzy, urzędu, postęgi lub innego zadania w Kościele,</p>	<p>[11] ex culpabili negligentia actum potestatis, officii, ministerii vel alterius muneris in Ecclesia illegitime cum damno alieno posuit vel omisit,</p>

Legenda: Cyfry rzymskie w nawiasach kwadratowych oznaczają kolejność poszczególnych wyrażeń w przepisach CIC i CCEO.